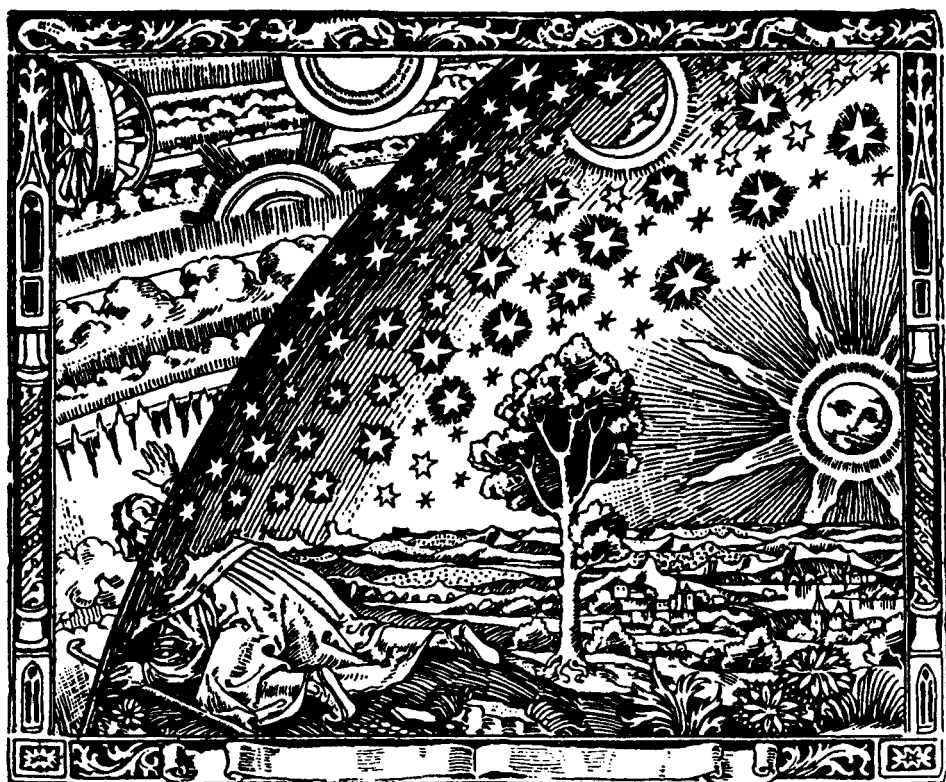

Vlado Nartnik

Zvezdne Poti

Vlado Nartnik je bil rojen leta 1941 v Vnanjih Goricah v tedanji Ljubljanski pokrajini. V sami Ljubljani kot slovenski podprestolnici je nato leta 1965 končal tudi študij slavistike, tri leta pozneje pa ga je uka žeja pognala po svetu. Potem ko je prebil akademsko leto kot štipendist Unesca na univerzi v Krakovu, je bil zapored lektor slovenščine na nadaljnjih tujih univerzah: tri leta v Zagrebu, dve leti v Moskvi, šest let v Pragi ter pet let v Budimpešti. Kot lektorja jezika zapostavljenega naroda ga je ob slovenskem jeziku in književnosti vse bolj pritegoval tudi slovenski duhovni in zgodovinski spomin, ki ga poskuša poglobiti s številnimi objavami v revijah in s pričujočim knjižnim prvicem. Zadnjih pet let je spet v Ljubljani, kjer dela kot naglasoslovec na Inštitutu za slovenski jezik Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

VLADO NARTNIK

ZVEZDNE POTI

*Poskusi novega branja
slovenskih ljudskih pesmi*

Zbirka Fondi Oryja Pála

CIP – katalogizacija v knjigi

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
398.8(497.12):130.2

NARTNIK, Vlado

Zvezdne poti : poskusi novega branja
slovenskih ljudskih pesmi / Vlado Nartnik;

(likovna oprema Bogdan Sieberer). –

Kranj : samozaložba,

1991. – (Zbirka Fondi Oryja Pála)

1. Hladnik, Miran

2. Pretnar, Tone

24252416

KAZALO

Iskanje začetkov	5
Korotanske korenine	21
Spomin na Atlantido	29
Ljubljanski trohrib	41
Bedeča mati	51
O Zvezdnih poteh	63

ISKANJE ZAČETKOV

Slovensko slovstvo se najprej še najbolj ustrezno deli v ljudsko ali ustno ter umetno ali pisno slovstvo.¹ Ustno slovstvo pri tem samosvoje sestavljajo besedila, ki jih tudi ob pisnem slovstvu praviloma ni ohranjalo pisanje, ampak največ ustno vezanje besed v vrstice posameznih pesmi.² Vendar niti tako vezanje ni bilo ravno stabilno spričo svojega hranjenja v spominu vedno novih rodov, zato niso poredki primeri vsaj menjave mere ter razvezovanja pesmi v bolj ali manj ritmizirano prozo³ in narobe. Vse to kaže, da so tudi ohranjene mere za morebitno časovno razvrščanje besedil uporabne šele potem, ko so preverjene s predhodnimi merili.

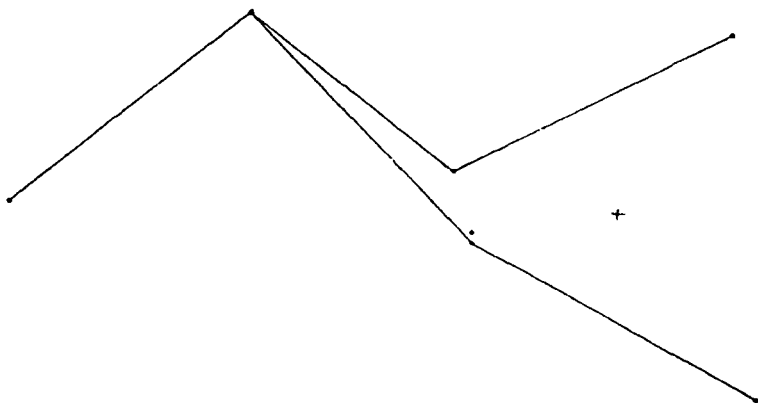
Predhodna merila pa so zlasti motivna jedra posameznih, navadno krajših besedil ustnega slovstva. Motivna jedra so važna sestavina ravno bajeslovnih in apokrifnih pesmi, ki skoz verjetne davne obrede⁴ razkrivajo tudi zvezdostavne koledarje davnih prednikov. Zvezdostavne koledarje zato, ker so ti predniki svoje obrede razvijali skupaj s postopnim prehajanjem ne le enega letnega časa, ampak predvsem enega večtisočletnega zvezdostava v drugega. Verjeten primer motivnega beleženja pradavnega zvezdostava v ritmično zaznavnem besedilu⁵ je že kranjska bajka Začetek zemlje, ki se glasi takole:⁶

Ničesar ni bilo kakor Bog, sonce in morje in sonce je grelo in grelo. Vgret se Bog potopi, da se v morju okopa. Ko vzplava, prinese peščeno zerno za nohtom in zerno izpade ter obleži kakor vse na gladini. To zerno je zemlja, dno morja ji je domovina.

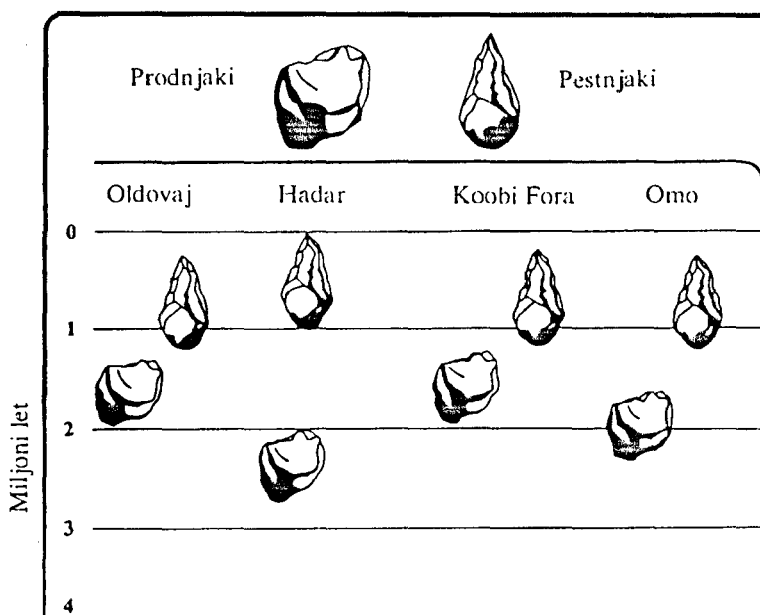
Bajka je pomenljiva s svojo trostavo⁷ sonca in morja sklepni zemlji, medtem ko se luna ne omenja posebej. Lahko pa je luna istovetna kar z božjim nohtom,⁸ čeprav ustreza temu glede na majhnost zemlje⁹ tudi že sedmerobarvna mavrica.¹⁰ Gledan v časoprostoru je božji noht najprej bližnja popoldanska mavrica nad vzhodnim obzorjem,¹¹ nato pa je daljna menjava luna ob zrnih zunanjih planetov, medtem ko zrna notranjih pljuskajo valovi nebesnega morja zdaj ob vzhodno, zdaj ob zahodno obzorje.¹²

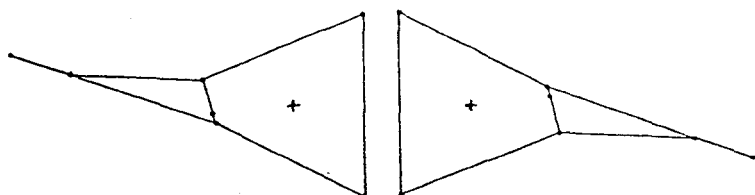
Ob menjavi luni je popoldanski mavrični lok nad vzhodnim obzorjem pač ponadomestil še popolnočni trikotni lik mogočnega Bitja,¹³ napovedujočega vroče sonce, ki bo segrelo kamnito zemljo pod ravnikom. Sedmerozvezdni Orion oziroma Lovec, ki nekako¹⁴ vsakih $6 \times 6 \times 6!$ oziroma 25920 let¹⁵ kroži ravno po nebesnem ravniku, je namreč $3 \times 3 \times 4 \times 4 \times 5 \times 6 \times 6 \times 7 \times 7$ let¹⁶ pr. Kr. razodeval tako mogočno Bitje.¹⁷

V onem pradavnem času, se pravi v času okrog leta 1270080 pr. Kr., so se bili vsejedi¹⁸ opoljudje že osmišljali¹⁹ v skromno govoreče praljudi,²⁰ živeče v prelomnem svetu vzhodne Afrike²¹ ter postopoma razvijajoče brezlike prodnjake v somerne, obločno-trikotne pestnjake,²² kakor kaže naslednja slika.²³

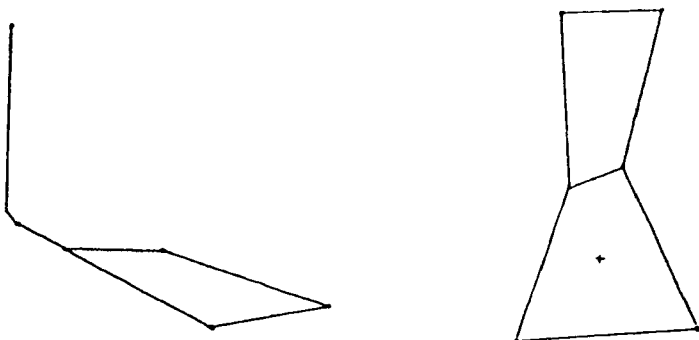
Z razvitimi pestnjaki pravih, do trojine ločujočih²⁴ praljudi pa je kakšnih 544320 let pozneje tudi glava mogočnega Bitja postala Pratrikot, ki je vzhajajoč kot $\triangle$ vstopal v območje zraka oziroma nebes, zahajajoč kot ∇ pa vstopal v območje zemlje.²⁵ Vzhajajoč in zahajajoč je imel namreč v času okrog leta 725760 pr. Kr. naslednji protistavni podobi:

Prehod mogočnega Bitja v tak tudi srcu podobni²⁶ Pratrikot vekovečnih nebes²⁷ in naglo trohneče vlažne zemlje²⁸ nakazuje nadaljnja kranjska bajka Božja selitev v nebesa, ki je spet takale:²⁹

Zemlja je bila od konca pusta, vse sama skala. Rodila ni nič, in tudi potreba ni bilo, da bi kaj rodila. Med ljudmi je prebival Bog sam z duhom in truplom in jih hranil z rajsko mano. Ali ljudje so bili nesrečni, ker so se bali božje bleščobe in mogočnosti. Zato niso mogli v slast ne jesti ne piti, nikar se po svoji volji kratkočasiti. Bogu so se ljudje zasmilili. Zapustil je svoje truplo in se preselil v nebesa, truplo pa mu je na zemlji segnilo in se spremenilo v rodovitno perst. V njej so si iskali ljudje sami svojega živeža ter jim ni bilo več potreba rajске mane. In šele zdaj so se začeli veseliti svojega življenja in so bili srečni.

Sopodobi trikotnega lika sta nato praljudi, ki so se bili razselili po afrazijski poč³⁰ zlasti v severno medobratje, naučili razpolavljati celo do četrtnine,³¹ ko je jel Pratrikot postopoma postajati tudi zgoraj širša Mati.³² Hkrati pa je levo³³ od vzhajajočega sonca na daljnem severu³⁴ skromno posvetila Tečajnica,³⁵ ki jo je še bolj od daleč obkrožalo prav tako skromno ozvezdje Prakrivokota. In tako se je jelo prehodno ozvezdje Pratrikota soočati še s tem prehodnim ozvezdjem. Prehodno s prehodnim zato, ker je podobno kakor ozvezdje Pratrikota v desno Mater tudi ozvezdje Prakrivokota prešlo najprej v levo Ribo.³⁶

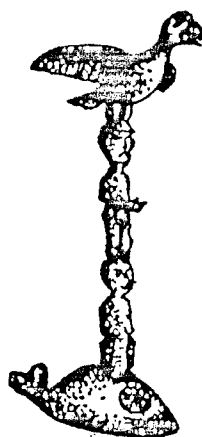
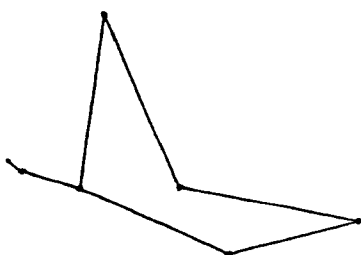

Riba z vzvitim repom iz nekdanje Tečajnice se veže s časom okrog leta 362880 pr. Kr., medtem ko se Mati veže s časom okrog leta 311040 pr. Kr. skladno z levo primorsko bajko Jezus prosi za porodnice³⁷ ter desno štajersko legendo Marija prosi za porodnice:³⁸

*Jezus po morji plava,
Po morja globočin,
Riba za njim perplava,
Riba Faronika.
"O čakaj, čakaj, riba,
Riba Faronika:
Te bomo kaj prašali,
Kak se po svet godi."
"Če bom jaz rep vzvila,
Ves svet bo pogubljen;
Če se bom obernala,
Ves svet bo potopljen."
"Nikar, nikari, riba,
Riba Faronika:
Zavolj teh otročičov,
Zavolj porodnih žen.
Pekel se je napolnil,
Svet raj pa prazen je!"*

*Leži, leži ravno polje,
Leži prek polja cestica,
Po cesti gre en majhen fant,
Marija ga je srečala.
"Hole, hole, ti mali fant,
Le kam mi pojdeš ti?"
"Jaz pa grem na Donavo,
Koderkoli hodil bom,
Za mano vse gorelo bo."
"Le nej, le nej, ti mali fant,
Ti mali fant, sveti Florjan:
Če se ne šonaš drugih mi,
Šonaj se porodnih žen
Ino drobnih otrok,
Ki v zibelki počivljejo!"
"Jaz se ne morem šonat več:
Dete ni staro sedem let,
Grehov že ma za tisoč let."*

Primorska bajka z ribo Faroniko oziroma Peruniko³⁹ se vidno navezuje zlasti na veliko starejšo kranjsko bajko Začetek zemlje. Razlika pa je v tem, da nad njenim plavajočim svetom tokrat ni videti vročega sonca in da se Jezus glede na porodnice⁴⁰ pač veže z božičnim ščipom. Na porodnice namiguje tudi časovni zmnožek 9! oziroma 1x2x3x4x5x6x7x8x9 let pr. Kr. Kresno sonce oziroma son⁴¹ pa je nasprotno slutiti v štajerski legendi, in sicer glede na Marijino srečanje z ljubosumnim⁴² fantom Florjanom oziroma čehom⁴³ Per(k)unom nad Poniljem. Drugotna Donava v legendi je namreč podoben veletok kakor prvotni Nil, ki je bil stekel iz nekdanjega Sudanskega jezera proti Sredozemskemu morju⁴⁴ in spodbudil praljudi, da so mu sledili naprej na sever proti Delti v času okrog leta 259200 pr. Kr., ko je nekdanje ozvezdje Prakrivokota že prešlo v levo Ptico v smislu podobe sveta z ženo in možem med ribjo zemljo in ptičjim nebom v desni predstavi ameriških Hajdov:

Delta pa je pri tem močno spominjala na krošnjo veledrevesa, ki mu je bila vrh tega podobna še Rimska cesta na nebu,⁴⁶ in to že 3x4x3x1x4x1x5x9x2x6x3,1415926 leta⁴⁶ pr. Kr. Tedaj, se pravi v jutrnjem in večernem času okrog leta 244290 pr. Kr., se je zibal mesec ob božični soni ravno nad nizkim ozvezdjem Matere, kakor poje kranjsko-pri-morska legenda Marija ziblje Jezusa, ki se glasi takole:⁴⁷

*Tam nam stoji en hrib sterman,
Gori pa lepa je ravan:
Gori stoji suhó drevo,
Sedem let ni zeleno blo*

*Marija bi rada v gostje šla,
Pa nima kdo zibati Jezusa,
Oj Jezusa kralja nebeškega,
Zveličarja celga sveta.*

*Drevcu Marija govori,
Drevce pa spet ozeleni,
Strila se hladna senčica,
Tam bo Marija zibala.*

*Ponudila se ji je ptičica,
Ta prava je ptičica gerlica:
"Marija, le pojdi v gostje ti,
Bom zibala jaz Jezusa."*

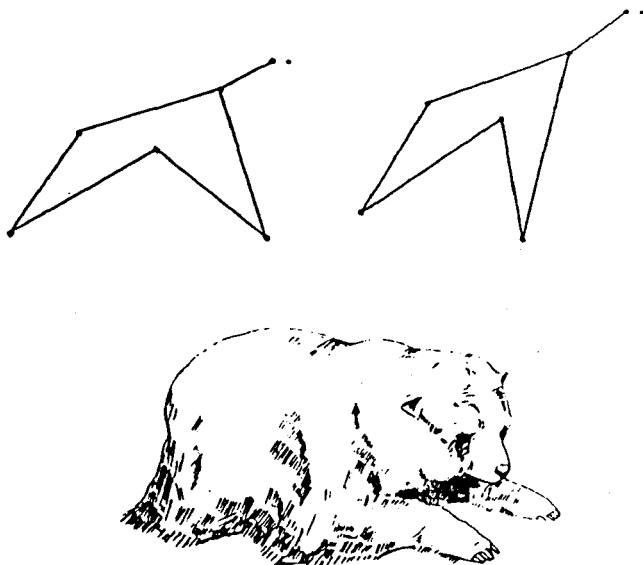
*Zibel sreberna, zlat je tek,
Notri se ziblje Jezus svet:
Jezus je majhen, pa je svet,
V rokah derži vesoljni svet.*

*Marija je potlej v gostje šla,
Pa berž ko tja pride, šla je nazaj
Pa našla je zibel narobe ležat
Pa zraven še ptičico spat.*

*Jezus je vsmiljenga serca,
Kar ga poprosmo, to nam da:
Prosmo ga le za svetí raj,
Jezus, Marija nam ga daj.*

*Marija roko je vzdignila,
Za uho je ptičico vdarila,
Za uho je gerlico vdarila,
Da se ji še danes pozna.*

Kakor vidimo, dopolnjuje prvo legendo še vzporedna kranjsko-štajerska legenda Gerlica božja pesterna.⁴⁸ Gerlica se prirejena ozvezdju Ptice⁴⁹ pač veže z zvezdno kopico Plejad⁵⁰ oziroma Gostosevcev, ki se je nekdanj vesila ravno nad zvezdno kopico Hijad oziroma Deževnikov⁵¹ kot nebeško Zibeljo. Gôstje, ki ustreza zlatemu teku v božični legendi, pa pomeni sonino pot po ekliptiki od božičnega do kresnega obrata, ko se je mesec v Zibeli krepil od zadnjih krajev do ščipa, in od kresnega do božičnega obrata, ko je mesec v Zibeli hiral od ščipa do prvih krajev. Ves ta dolgi razvoj do Zibeli, ki se je bil začel s prepoznavanjem mogočnega Bitja, pa se prepleta z izročilom, ki se nanaša že na Evrazijo, ko so to poselili praljudem sledeči staroljudje.⁵² Ko je namreč ozvezdje Ptice spet krožilo blizu severnega tečaja, so medvedji lovci v času okrog leta 207360 pr. Kr. v njem prepoznali levega Medveda,⁵³ ki se je do časa okrog leta 103680 pr. Kr. utrudil do desne podobe:⁵⁴

Podobno kakor občasno ravno po nebesnem ravniku krože-
 či sedmerozvezdni Lovec je tudi šesterozvezdni Medved s
 pogledom postopoma kakor ustvarjal zemljo v obliki zvez-
 dice Alkor in sonce in luno in zvezde posebno ob obratih
 in nato še človeka ponovno v obliki zvezdice Alkor, dokler
 ni v času okrog leta 77760 ali 3x4x3x1x4x1x5x9x2x6 let
 pr. Kr. sam zadobil človeške podobe sedmerozvezdnega
 Striboga,⁵⁶ kakor daje slutiti že ime Bog v kranjski bajki
 Stvarjenje človeka:⁵⁶

*Bog je bil od konca spal. Ko pa je prišel čas, da se je
 zbudil in se je začel ozirati, je vstvaril njegov prvi pogled
 našo lepo zemljo, njegov drugi pogled naše preljubo sonce,
 njegov tretji pogled našo prijazno luno, vsak poznejši
 pogled pa bleščečo zvezdo. Bog se je začudil čudnim stva-
 rem, ki so jih vstvarile njegove oči, in si jih je hotel ogle-
 dati. Ali dalje ko je prišel, več je bilo zvezd, ker je bila
 vsak trenutek ena več. Bog se je naveličal potovati in se
 vernil nazaj na našo zemljo. Z čela mu pade na zemljo
 kaplja potu in iz te kaplje se je rodil prvi človek.*

Stvarjenje človeka iz kaplje potu, ki je padla na zemljo, se
 le še zabrisano navezuje na svet nosečo ribo Faroniko ter
 na začetek zemlje dno morja.⁵⁷ Toda kakor znaša starost
 svet noseče ribe Faronike dve sedmini starosti začetka
 zemlje dno morja, znaša tudi starost stvarjenja človeka
 dve sedmini starosti svet noseče ribe Faronike. Tu bi
 lahko celo rekli, da gre kakor za teden v tednu božjega
 razodevanja in človekovega iskanja takole:

Nedelja:	1270080 pr. Kr.	>	362880 pr. Kr.
Ponedeljek:	1088640 pr. Kr.	>	311040 pr. Kr.
Torek:	907200 pr. Kr.	>	259200 pr. Kr.
Sreda:	725760 pr. Kr.	>	207360 pr. Kr.
Četrtek:	544320 pr. Kr.	>	155520 pr. Kr.
Petek:	362880 pr. Kr.	>	103680 pr. Kr.
Sobota:	181440 pr. Kr.	>	51840 pr. Kr.

Petkovo stvarjenje človeka iz kaplje potu, ki je padla na
 zemljo, pri tem odseva tudi protistavo matere Soni sinu
 Mataju v podobi kresnega ščipa, ki se je razvijala v proti-
 stavo matere Zemlje z maju Mataju v podobi kresnega
 mlaja. Za tak razvoj govori zlasti koroška bajka Kraljič in
 hudoba, ki se glasi takole:⁵⁸

*Kraljič sedlal je konja,
Konjiča hitrega,
Predalec ga je jezdil
Pod lipo zeleno;
Kraljič je tam zavriskal,
Konjič zarezgetal.*

*Neža je sedla v barko,
V lepo barčico,
Peršla hudoba černa
Po mlado Nežico:
"Oj daj mi, kraljič, Nežo
Iz barčice svoje!"*

*Nežica to zaslišat
Je hitro perteklà,
Konjiča odpeljala
Je v hlevce velbani.
Kratko ga je otvezla,
Ni mogel topotat,
Dala mu je pšenice,
Ni mogel rezgetat.*

*"Jaz dam ti kraljič Nežo
Iz barčice svoje,
Pa moraš prej prešteti,
Kaj peska v morji je!"
Kmalu ga je preštela
Hudoba dro černà:
"Zdaj daj mi, kraljič, Nežo
Iz barčice svoje!"*

*Kraljiča pa perjela
Je za belo roko
Noj ga je odpeljala
V svetlo kamrico.
Tam ga je podojila
Ko detece mlado,
Se k njemu poravnala
Ko žena zakonska.*

*"Jaz dam ti kraljič Nežo
Iz barčice svoje,
Pa moraš prej prešteti,
Na svet kaj listja je!"
Kmalu ga je preštela
Hudoba dro černà:
"Zdaj daj mi, kraljič, Nežo
Iz barčice svoje!"*

*"Oj to te prosim, kraljič,
Obvaruj zdaj me ti,
Ko bojo pome pèršli
Tatovi dro černí!"
"Oj jaz te bom posadil
V lepo barčico."*

*"Jaz dam ti kraljič Nežo
Iz barčice svoje,
Pa moraš prej prešteti,
Kaj zvezd na nebi je!"
Hudoba jih je štela,
Prešteti ni moglà.*

Hudoba se poskuša v bajki polastiti mlade Neže s trojnim štetjem. To trojno štetje spominja na vso dolgo dobo duhovne zgodovine od začetka zemlje do stvarjenja človeka, vpeto v nadaljnji spopad med kraljičem in hudobo za prevlado dno morja, na svetu in na nebu. Trojni spopad tako po svoje še nakazuje teden v tednu podobno vzporedju prvih šestih dni,⁵⁹ ki ni le slovniško.⁶⁰

1. Nedelja
2. Ponedeljek
3. Torek

4. Sred-a
5. Čertek
6. Petek

Štetje peska dno morja odseva **samo po sebi** čas okrog leta 1270080 pr. Kr., štetje drevja na **svetu** čas okrog leta 259200 pr. Kr. in štetje zvezd na **nebu** čas okrog leta 155520 pr. Kr. V zvezi s kresno barko pa je spomin na to trojno štetje prerazporejen v zadnja dva dneva tedna v tednu takole:

Čas barke:	>	90720 pr. Kr.
Čas kamre:	>	77760 pr. Kr.
Čas barke:	>	64800 pr. Kr.
Čas kamre:	>	51840 pr. Kr.
Čas barke:	>	38880 pr. Kr.
Čas kamre:	>	25920 pr. Kr.

Barka pomeni nadomestno zvezdno kopico Deževnikov ob potonulem ozvezdju matere Zemlje, kamra pa zaznamuje vnovično vstajenje matere Zemlje nasproti potonulemu zmaju Mataju tako, da se je zmaj Mataj v času barke vezal s kresnim mlajem, medtem ko se je brat Dajbog v času kamre vezal z božičnim soncem, prinašajočim novo življenje obobratnemu zmernemu pasu. Ko je ozvezdje Medveda prehajalo v desno ozvezdje mogočno kažočega Striboga, se je v vmesnem času barke okrog leta 90720 pr. Kr. zmaj Mataj kazal v naslednji levi podobi:

Prav ta vmesnost je zmaja Mataja, ki se je bil navezoval tudi na črni kresni mlaj, oblikovala v črnega polkonja Kentavra oziroma Kurenta pod svetlim bratom Dajbogom, ki se je navezoval na svetlo božično sonce. In tako se je ponavljalo do tretje zamenjave barke s kamro v času okrog leta 25920 pr. Kr., ko se je ob stoječi Neži kot nekdanji materi Zemlji že zoblikovalo ležeče ozvezdje Dvojčkov⁶¹ s Psičkom oziroma Konjičem pod sabo. Prva polovica bajke Kraljič in hudoba se je tedaj nanašala na sončevo ježo od božičnega do kresnega obrata, druga polovica bajke pa še na tri kresne tedne: od mlaja pred ozvezdjem Dvojčkov, ko je potekalo prvo štetje, do ščipa pred ozvezdjem Lokostrelca, ko je potekalo tretje štetje. Novost tega poskusa prerazporeditve tedna s tednom pa je bilo iskanje izhoda iz novočlovekove razklanosti med poltenostjo in ljubosumjem, ki je trajalo vse do leta 7 pr. Kr.,⁶² do Rojstva Najvišje Ljubezni.

- ¹ R. Lenček: Narodna pesem v slovstveni zgodovini, v: Ob Jadranu. Etnografski zapiski in študije, Trst 1947, 16 in 18.
- ² I. Grafenauer: Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva, Celje 1973, 15 in 29.
- ³ M. Golež: Muzikalnost ljudskega pesništva v sodobni slovenski poeziji, v: Slovenski glasbeni dnevi 1990. Glasba in poezija, Ljubljana 1990, 48.
- ⁴ A. E. Luk'janov: Stanovlenie filosofii na Vostoke (Drevnij Kitaj i Indija), Moskva 1989, 13.
- ⁵ I. Grafenauer: Bog-daritelj, praslovansko najvišje bitje, v slovenskih kosmoloških bajkah, Bogoslovni vestnik XXIV (1944), 76 in 77.
- ⁶ J. Trdina: Zbrano delo 4, Ljubljana 1952, 162 in 376.
- ⁷ V. I. Eremina: Povtor kak osnova postrocnija liričeskoj pesni, v: Issledovanija po počtike i stilistike, Leningrad 1972, 64.
- ⁸ M. Hajnšek-Holz: Ko zagledaš nohtek na nebu, se pokrižaš in rečeš: "Bog nam daj srečni mesec." (Milenino ustno opozorilo za Rogatec, 23. 5. 1989.)
- ⁹ I. Grafenauer: Prakulturne bajke pri Slovencih, Etnolog XIV (1942), 35.
- ¹⁰ A. Rosenberg: Odkrivajmo simbole, Celje 1987, 61.

- ¹¹ M. Minnaert: Światło i barwa w przyrodzie, Warszawa 1961, 244 in 246.
- ¹² I. Šprajc: Arheoastronomija, Ljubljana 1991, 36 in 37.
- ¹³ J. C. Cooper: An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols, London 1984, 60.
- ¹⁴ R. R. N'juton: Prestuplenie Klavdija Ptolemeja, Moskva 1985, 371.
- ¹⁵ E. Bindel: Die geistigen Grundlagen der Zahlen, Frankfurt am Main 1985, 69 in 70.
- ¹⁶ A. Young: Der kreative Kosmos. Am Wendepunkt der Evolution, München 1987, 114 in 115.
- ¹⁷ P. Ahnert: Kleine praktische Astronomie. Hilfstabellen und Beobachtungsobjekte, Sonneberg 1983, 133 in 134.
- ¹⁸ V. Mazák: Jak vznikl člověk. Sága rodu Homo, Praha 1986, 153 in 224.
- ¹⁹ P. T. de Chardin: Pojav človeka, Celje 1978, 125 in 128.
- ²⁰ J. Herrmann: Die Menschwerdung. Zum Ursprung des Menschen und der menschlichen Gesellschaft, Berlin 1985, 148 in 149.
- ²¹ Glej op. 20, 70 in 127
- ²² Istorija pervobytnogo obščestva. Obščie voprosy. Problemy antroposociogeneza, Moskva 1983, 321 in 322.
- ²³ D. Džoxanson - M. Idi: Ljusi. Istoki roda čelovečeskogo, Moskva 1984, 171.
- ²⁴ Ontologija jazyka kak obščestvennogo javlenija. Otv. red. G. V. Stepanov i V. Z. Panfilov, Moskva 1983, 67.
- ²⁵ V. Lux: Kabala. Tajna nauka drevnih Hebreja, Zagreb 1982, 91 in 93.
- ²⁶ Glej op. 18, 362.
- ²⁷ Popol Vuh. Přeložil I. Slavík, Praha 1976, 23 in 158.
- ²⁸ R. Cavendish - T. O. Ling: Mitologija. Ilustrirana enciklopedija, Ljubljana
- ²⁹ Glej op. 5, 77 in 78.
- ³⁰ V. Bohinec: Nil in dežela Egipčanov I, Ljubljana 1944, 14 in 15.
- ³¹ V. N. Toporov: K semantike četveričnosti (anatolijskoe *mey- i dr.), v: Ètimologija 1981, Moskva 1983, 120 in 130.

- ³² K. Lindner: Der Sternhimmel, Leipzig 1977, 124.
- ³³ N. N. Bragina - T. A. Dobroxotova: Funkcional'nye asimmetrii čeloveka, Moskva 1981, 235 in 236.
- ³⁴ A. Erhart - R. Večerka: Úvod do etymologic, Praha 1981, 253.
- ³⁵ I. A. Klimišin: Kalendar' i xronologija, Moskva 1985, 31.
- ³⁶ R. Henseling: Blick durchs Fernrohr, Stuttgart 1934, 44.
- ³⁷ Slovenske ljudske pesmi I. Uredili Z. Kumer - M. Matičev - B. Merhar - Vodušek, Ljubljana 1970, 123 in 125.
- ³⁸ Slovenske ljudske pesmi II. Uredili Z. Kumer - M. Matičev - V. Vodušek, Ljubljana 1981, 379.
- ³⁹ V. S. Ivanov - V. N. Toporov: K rekonstrukcii Mokoši kak ženskogo personaža v slavjanskoj versii osnovnogo mifa, v: Balto-slavjanskije issledovanija 1982, Moskva 1983, 188 in 190.
- ⁴⁰ Sh. Ostrander - L. Schroeder: Astrologia e controllo delle nascite, Milano 1977, 56 in 58.
- ⁴¹ V. Nartnik: Še nekaj o zvezdnih imenih med Slovenci, v: Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja. Tinctu Logarju ob sedemdesetletnici, Ljubljana 1989, 194 in 196.
- ⁴² P. A. Grincer: Dve èpoxi literaturnyx svjazej, v: Tipologija i vzajmosvjazi literatur drevnego mira, Moskva 1971, 24 in 25.
- ⁴³ V. T. Kolomic: Proisxoždenie obščeslavjanskix nazvanij ryb, Kiev 1983, 148 in 150.
- ⁴⁴ Glej op. 30, 32.
- ⁴⁵ V. E. Laričev: Koleso vremeni (Solnce, Luna i drevnie ljudi), Novosibirsk 1986, 64 in 65.
- ⁴⁶ J. Michell: The Dimensions of Paradise, London 1988, 66.
- ⁴⁷ Glej op. 38, 36.
- ⁴⁸ Glej op. 38, 58.
- ⁴⁹ R. Dröbller: Als die Sterne Götter waren, Leipzig 1981, 15.
- ⁵⁰ Ju. A. Karpenko: Nazvanija zvezdnogo neba, Moskva 1985, 48.
- ⁵¹ C. Pirc: Rimska cesta, Ljubljana 1944, 94 in 95.
- ⁵² A. Trstenjak: Človek bitje prihodnosti (Okvirna antropologija), Ljubljana 1985, 38.

- ⁵³ A. D. Stoljar: A képzőművészeti tevékenység genezise és szerepe a tudat kialakulásában (Javaslatok egy probléma megoldásához), v: A művészet ősi formái, Budapest 1982, 47 in 82.
- ⁵⁴ V. Nartnik: K izvoru in razvoju povedke Zlatorog, Nova revija X (1991)/ 105-106, 155
- ⁵⁵ Mify narodov mira 2. Glav. red. S. A. Tokarev, Moskva 1982, 471 in 202.
- ⁵⁶ J. Trdina: Zbrano delo 6, Ljubljana 1954, 9 in 352.
- ⁵⁷ B. Kunz: Himmel. Erde. Urflut (Das geheime Weltbild im alten Orient), Graz 1981, 110 in 111.
- ⁵⁸ Glej op. 37, 189.
- ⁵⁹ Glej op. 57, 76.
- ⁶⁰ Glej op. 25, 21.
- ⁶¹ Glej op. 54, 102.
- ⁶² V. Nartnik - F. Premk: Zemeljska leta Jezusa Kristusa, Literatura 6(1990)/10, 116 in 122.

KOROTANSKE KORENINE

Korotan je drugo ime za Koroško, čigar izvirno središče je bilo pod nekdanjo Koroško goro (mons Carantanus),¹ in zdi se, da se je Korotan sprva reklo predvsem tej osrednji gori v deželi.² Dandanes se ta gora imenuje Šenturška gora ali Šenturhov vrh (Ulrichsberg), imenuje pa se tako po svetem Urhu, junaku slovenske ljudske legende Svet-nik in hudoba, ki se glasi takole:³

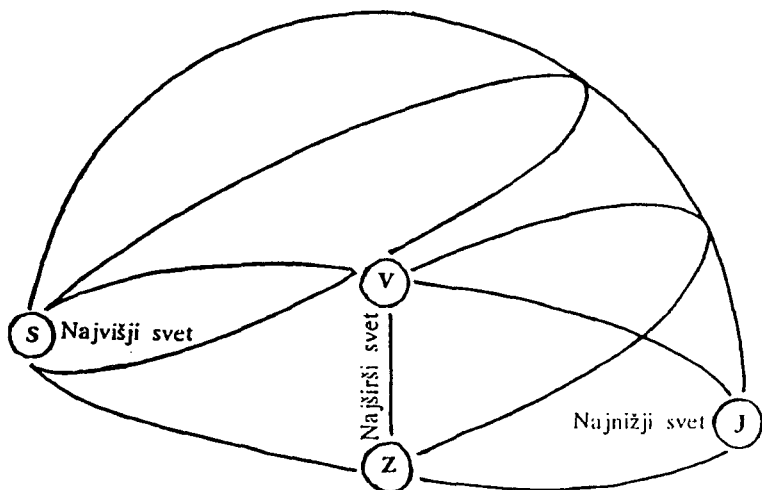
*Ta prvi glas leti z nebes:
"Vstani gori, Ureh sam!
Oženil se je bratec tvoj,
Bratec tvoj, oj papež sam."
Urh le spi, terdo molči.
Ta drugi glas leti z nebes:
Vstani gori, Ureh sam!
Oženil se je bratec tvoj,
Bratec tvoj, oj papež sam."
Urh le spi, terdo molči.
Ta tretji glas leti z nebes:
"Vstani gori, Ureh sam!
Oženil se je bratec tvoj,
Bratec tvoj, oj papež sam,
Vzel za ženó Luciferja hčer.
Če ne boš hitro gori vstal,
Bo pa še celi svet zaspal."
Urh je hitro gori vstal,
Oberzdal konja berzega.
Hitro Urh po polj zderči,
Bratova žena v lin stoji,
Takole prav in govori:*

*"Eden po polj močno derči,
Čuden jezdec, čuden konj,
Zaprte vrata mu gradu,
Pred ne pojde v beli grad,
Da bo vganil vganka tri.
Ta prva vganka je le-ta:
Kje je pa najvišji svet?"
"Tam je pa najvišji svet,
Kjer Jezus je na križ razpet."
"Ta druga vganka je le-ta:
Kje je pa najširji svet?"
"Tam je pa najširji svet,
Kjer sonce zjutraj gori gre,
Zvečer pa h božji gnadi gre."
"Ta tretja vganka je le-ta:
Kolk je z nebes do dna pekla?"
"Bratova žena dobro ve,
Ona je že doli bla,
K jo je Bog pahnil dol z nebes,
Letela je do dna pekla."
Stresel se je beli grad,
Bratova žena dol zleti,
Pol gradu za njo zleti.*

Ta legenda s postopnim ugibanjem treh ugank med dol-gim uvodom in kratkim sklepom zanimivo spominja na epizodo Ojdip in sfinga v bajki o Ojdipu, kjer postavi hudobi ustrezna sfinga Ojdipu svojo znano tridelno uganko:⁴

"Kdo hodi zjutraj po štirih, opoldne po dveh, zvečer pa po treh?"

Tridelna uganka se nanaša na jutro, poldan in večer človeškega življenja, s svojo metaforičnostjo pa je rajši drugotna glede na ugibanje treh ugank v legendi. Ugibanje v legendi namreč tudi skladno z dolgim jutrnjim vstajanjem popisuje trojno polletno sončevo pot, kakor se na Koroškem sicer ne vidi, vidi pa se podobna kar trem svetovom⁵ na tečajniku na visokem severu.⁶ Skladno s prvo uganko tam gori kresno sonce sploh ne zaide, ampak se opolnoči zgolj dotakne severnega obzorja, kjer je tedaj najvišji svet. Skladno z drugo uganko nato enakonočno sonce premeri tečajnik od skrajnega vzhoda do skrajnega zahoda, kjer je tedaj srednji in hkrati najširši svet. Skladno s tretjo uganko pa naposled božično sonce tam niti ne vziide, ampak opoldne kvečjemu pokuka izza južnega obzorja, kjer je tedaj najgloblji oziroma najnižji svet.

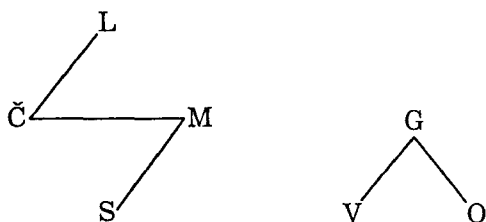
Toda hkrati s kresnim soncem ponazori kresna luna vse tri uganke na tečajniku že v dveh tednih: od najvišjega mlaja skoz srednji prvi krajec do najnižjega ščipa. Luna je namreč na videz več ko dvanaajstkrat hitrejša od sonca, s tem da je dvanajstmesečno lunino leto, ki šteje dobrih 354 dni, hkrati nekoliko krajše od sončevega leta, ki šteje dobrih 365 dni.⁷ Od sončevega leta je lunino leto krajše za

toliko, da naredi v dobrih 33 letih svoj protikrog. Prav zato pa v slabih 17 letih tudi kresni mlaj skoz vmesni pomladni mlaj postane božični mlaj, ki mu čez dva tedna sledi božični ščip. In narobe: v slabih 17 letih postane nato božični ščip skoz vmesni jesenski ščip spet kresni ščip, ki mu čez dva tedna sledi kresni mlaj. Tako je medsebojno gibanje sonca in lune predvsem glede na obzorje. Glede na nebesni tečaj, ki je razviden nad obzorjem samo ponoči, pa je gibanje sonca in lune tako, da sta kresno sonce in božični ščip za taka šteta tedaj, kadar sta nebesnemu tečaju najbližja, s tem da nebesni tečaj spet ni stalno na istem mestu glede na Rimsko cesto. Glede nanjo se giblje nebesni tečaj nasproti sončevemu letu tako, da tudi kresno sonce naredi v 25920 letih svoj protikrog.⁸ Če se je na primer v času okrog leta 17280 pr. Kr. nahajal nebesni tečaj v Severnem križu na Rimski cesti, se je v času okrog leta 4320 pr. Kr. ta tečaj nato nahajal najdlje od Rimske ceste.⁹

Hkrati s kroženjem nebesnega tečaja pa je tudi kresno sonce v času okrog leta 17280 pr. Kr. stalo pod ozvezdjem Pegaza, visečim pod Severnim križem, v času okrog leta 10800 pr. Kr. pa je stalo med ozvezdjem Lokostrelca in kačo Zaglavačo na Rimski cesti. Zanimivost ozvezdja Lokostrelca je pri tem v tem, da je po svoje podobno ozvezdju Kurenta, nosečemu Južni križ na hrbtu in ležečemu pod kačo Zaglavačo. Obe ozvezdji imata namreč podobo pol človeka pol konja - prepoznavnega v čudnem jezdecu, čudnem konju v legendi - le da je postal drugi polkonj pod severnim nebom viden šele v času okrog leta 10800 pr. Kr. in je nato krasil južni rob severnega neba nekako do časa okrog leta 4320 pr. Kr. In ker je na drugi strani neba stoječa mati Zemlja v božičnem času okrog leta 10800 potonila najgloblje na jug, potem ko je bila v kresnem času okrog leta 23760 pr. Kr. najvišje na severnem nebu, je vzpon drugega polkonja ob potonitvi matere Zemlje obogatil izročilo ugibanja treh ugank v smislu uvoda in sklepa legende Svetnik in hudoba, ki torej opeva dva brata polkonja ter vražjo nevesto enega od njiju. Čas vzpona drugega polkonja je bil takisto čas konca ledene dobe, ko se je jel rušiti led, ki je bil na debelo prekril severno polovico Evrope pa tudi Amerike,¹⁰ temu rušenju pa spet lahko bolj ali manj ustreza rušenje belega gradu v legendi.

Tako bogateno izročilo se je s tisočletji tudi vse bolj odmikalo od nekdanjega Beringovega mostu med Evrazijo in Ameriko v jugozahodno smer, kamor so se selili Kurentovi častivci, dokler niso dosegli severnih bregov Črnega morja. In tam so se ti častivci nato lahko leta 230 znašli tudi v plemenski zvezi Gotov, Slovanov, Tračanov in Sarmatov.¹¹ Ostrogote so si potem leta 375 podredili Huni, Vizigoti pa so prodirali naprej v Rimsko cesarstvo, ki je leta 395 razpadlo v Vzhodno državo cesarja Arkadija in Zahodno državo cesarja Honorija.¹² In ko je dal zahodni cesar Honorij leta 408 ubiti svojega regenta vandalskega vojskovodja Stiliha, je vizigotski kralj Alarih trikrat oblegal Rim tako, da je s prvim obleganjem dosegel bogat tribut, z drugim imenovanje proticesarja, s tretjim pa odprtje mestnih vrat. Tretjič obleganim Rimljanom je namreč leta 410 naposled obljubil, da jim pusti vsaj življenje.¹³ Vizigoti so potem izropali mesto z izjemo cerkva,¹⁴ primerljivo s prvo uganko v legendi pa je prešel v njihove roke tudi sedmeroročni svečnik, ki ga je cesar Tit uplenil v Jeruzalemu leta 70, davno preden so Goti razpadli v dve ljudstvi ter Rimsko cesarstvo v dve državi, Vzhodno in Zahodno, primerljivo z drugo uganko v legendi. Ko je kralj Alarih konec leta 410 nenadoma umrl, so njegovi vojščaki speljali reko Barentin v novo strugo ter na dnu stare skopali tako globoko jamo, da so vanjo lahko okobal zagrebli kralja Alariha primerljivo s tretjo uganko v legendi, potem pa so spustili reko v staro strugo.¹⁵ Po Alarihovi smrti so Vizigoti krenili za soncem naprej na zahod, Ostrogoti z vzhoda pa so jih zamenjali med Raveno in Rimom šele precej po smrti hunskega kralja Atila leta 453 in se tam nekako obdržali do končnega poraza leta 552 na Vezuvu. In to je bil že čas, ko so predniki Slovencev začeli prehajati Donavo, poseljujoč nekdanji Norik najprej s severa, po letu 568 pa še z vzhoda,¹⁶ dokler niso povsem prevladali med romanskimi staroselci in germanskimi prišleki. Od staroselcev in prišlekov pa se je pri tem na Slovence očitno prenesel spomin na kraljevanje germanskega kralja Alariha v času od leta 395 do leta 410, ki ga je dopolnil še spomin na kraljevanje slovanskega kralja Sama v času od leta 623 do leta 658. Če se je namreč prvi spomin navezoval na razpetost germanskih Gotov (G) med Ostrogote (O) na vzhodu in Vizigote (V) na zahodu v obliki ene rune, je drugi spomin to razpetost

dopolnil s protistavo med jugom in severom glede na Samovo zvezo štirih slovanskih ljudstev - Slovencev (S), Moravanov (M), Čehov (Č) in Lužičanov (L) - v obliki druge rune takole:¹⁷

Leva runa pomeni vrh tega začetnico S prilastka SVUNGDI, se pravi prilastka SVETI ali SODNI, desna runa pa pomeni začetnico K imena KUNINGU, se pravi imena KNEZ oziroma KRALJ. Tako branje se sklada z runam sorodnim napisom na vzhodni strani Knežjega stola pri Gospe Sveti na Koroškem,¹⁸ sama leva in desna runa pa se po svoje zapisujeta še dandanes s starosvetnimi letečimi procesijami na veliki in mali petek treh žebļjev,¹⁹ se pravi na drugi in tretji petek po veliki noči ter ne več na kresni mlaj in prvi krajec. Velike procesije na štiri koroške gore - na Šenturško (S), Štalensko (M), Šentviško (Č) in Šentlovrenško (L) goro - pri tem odsevajo ugibanje treh ugank v legendi Svetnik in hudoba, male procesije na tri koroške vrhove - na Šenkrištofov (O), na Štalenin (G) in na Šenturhov (V) vrh - pa se skladajo s tremi vrhovi v povedki Voznik pri kralju Matjažu. Povedka se pridružuje legendi z navezovanjem Šenturhovega vrha na samega Urha tako, da je skoz nekdanjo Koroško goro kot začetek ene in konec druge leteče procesije kolikor toliko še slutiti spomin na pradednega polkonja Kurenta ter davnega kralja Alariha.

¹ J. Sašel: Leteče procesije ob Gosposvetskem polju, Slovenski etnograf V (1952), 151.

² F. Bezlaž: Etimološki slovar s slovenskega jezika II, Ljubljana 1982, 68.

³ V. Nartnik: K izvoru koroških letečih procesij, v: Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za navadno leto 1989, 66.

- ⁴ Glej op. 3, 67.
- ⁵ M. Hoppál: Folk Beliefs and Shamanism among the Uralic Peoples, v: Ancient Cultures of the Uralian Peoples, Budapest 1976, 223.
- ⁶ B. G. Tilak: Arktička pradomovina Veda, Beograd 1987, 30 in 92.
- ⁷ A. Klimišin: Kalendar' i xronologija, Moskva 1985, 46 in 54.
- ⁸ W. Papke: Die Sterne von Babylon. Die geheime Botschaft des Gilgamesch - nach 4000 Jahren entschlüsselt, Bergisch Gladbach 1989, 269.
- ⁹ M. Timms: Zeiger der Apokalypse. Hermageddon und neues Zeitalter, München (1986), 44 in 45.
- ¹⁰ H. D. Kahlke: Das Eiszeitalter, Leipzig 1984, 154 in 155.
- ¹¹ G. de Sède: Das Geheimnis der Goten. Von den Runen zu den Kathedralen, Olten 1980, 40.
- ¹² Weltgeschichte. Humboldt-Taschenbuch 291, München 1981, 34.
- ¹³ Glej op. 11, 125 in 126.
- ¹⁴ A. Augustin: O državi Božjoj. De civitate Dei. Svezak prvi, Zagreb 1982, IX in 11.
- ¹⁵ Glej op. 11, 127 in 128.
- ¹⁶ B. Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda I, Ljubljana 1978, 282 in 284.
- ¹⁷ I. Tomažič: Predgovor, Glas Korotana 10 (1985), 7.
- ¹⁸ V. Nartnik: Še nekaj o zvezdnih imenih med Slovenci, v: Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja. Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici, Ljubljana 1989, 194 in 196.
- ¹⁹ Glej op. 3, 64.

SPOMIN NA ATLANTIDO

Po grškem filozofu Platonu, ki je živel v letih 427 - 347 pr. Kr., se je nekdanj v Atlantiku onkraj Heraklovih stebrov nahajala skrivnostna celina, domovina mogočnih in bojevitih Atlantov.¹ S svojo grabežljivostjo in napadalnostjo pa so Atlanti izzvali jezo bogov; kmalu potem ko so bili v vojni s Praatenci uničujoče poraženi, se je tudi njihova domovina Atlántida med silnimi potresi pogreznila v morje v enem samem dnevu in noči.² Tako se je zgodilo po Platonovi pripovedi v Timaju in Kritiju, ki jo raziskovavci prebirajo zelo različno. Eni jo berejo bolj ali manj dobesedno, iščoč izginulo celino mimo Atlantika še v Ameriki, Afriki ali Evraziji,³ drugi spet opozarjajo na ubranost te pripovedi (v rubriki b) z grškim bajeslovjem (v rubriki a) ter grško zgodovino (v rubriki c) v naslednjem zaporedju:⁴

1. a) Rojstvo titanov.
 - b) Nastanek Atlantide.
 - c) Stara vzhodna kraljestva.
2. a) Zlata Kronosova doba.
 - b) Mogočnost Atlantide.
 - c) Egiptovska in kaldejska modrost.
3. a) Kronosovo žrtje lastnih otrok.
 - b) Kvarjenje božanske krvi v vladarjih Atlantide.
 - c) Negativni vidiki vzhodnega barbarstva.
4. a) Olimpijski bogovi.
 - b) Praatene.
 - c) Rod maratonskih junakov.
5. a) Titanomahija.
 - b) Vojna Praaten z Atlantido.
 - c) Grško-perzijske vojne.
6. a) Zevsovo zavladanje.
 - b) Poraz Atlantide in osvoboditev Sredozemlja.
 - c) Zmaga nad Perzijci in osvoboditev Grkov.
7. a) Devkalionov potop, Faetonov požar.
 - b) Propad Praaten in Atlantide.
 - c) Razkroj Platonu sodobnih Aten in vojne med Heleni.

Platonova pripoved o nekdanji Atlantidi potemtakem niha med grškim bajeslovjem na eni ter zgodovino na drugi

strani, s tem da ne pomeni zgolj poperečenja bajeslovja v smislu grške zgodovine. Pomenljivo je naposled tudi navezovanje propada Praaten in Atlantide na dve tako različni bajki, kakor sta Devkalionov potop ter Faetonov požar. Prva bajka govori o Devkalionu, ki je po nasvetu na skalo prikovanega očeta Prometeja naredil barko zase in za svojo ženo Piro ter se z njo rešil v vesoljnem potopu.⁵ Motivno navezovanje te bajke na sicer na zunaj precej drugačno slovensko-hrvaško legendo Spokorjeni grešnik pa nakazuje celo pradačno predgrško izročilo, zajeto v legendi takole:⁶

*Jezus se po morji vozi
V eni barki pisani,
Grešnik pa po suhem hodi,
K sebi kliče Jezusa:
"Jezus, Jezus, k meni pridi,
Da se grehov ti spovem:
Svojga oča sem vmoril,
Svojo mater sem vbil,
Svojga bratca sem prebodel,
Z kerstno botro sem grešil."
"Grešnik, grešnik, nisi vreden,
Da ti z mano govoriš,
Tudi nisi tega vreden,
Da na sveti tu živiš.*

*Pojdi klečat v planinco
Pod eno suho drevo
Ino moli tako dolgo,
Da drevo zeleno bo."
Sedem let je že preteklo,
Jezus kliče grešnika:
"Grešnik, grešnik, gor vstani,
Greh so ti odpuščeni."
"Jaz ne morem gor vstati,
Skalca se kolen derži."
Njegovo truplo se sesuje,
V prah, pepel se spremeni,
Bel golob, njegova duša,
Gor v sveto nebo zleti.*

Devkalionova barka je primerljiva z Jezusovo barko zlasti zato, ker je tudi na skalo prikovani Prometej hkrati primerljiv s preperelim grešnikom, priraslim na skalo visoko nad uvodnim morjem in zemljo. Motivika bajki daljno sorodne legende pa je grajena na postopnem vzpenjanju grešnika in Jezusa tako, da je Jezusova barka pri tem vzpenjanju likovno pač razločljiva najprej z zadnjim krajcem nad nekdanj božičnim ozvezdjem Lovca in nato s prvim krajcem pod nekdanj kresnim ozvezdjem Lire, medtem ko je vmesni pomladni mlaj nadomestilo ozvezdje Severne krone ob ozvezdju Volarja. Glede na to, da se je vmesni pomladni mlaj nahajal ravno na nebesnem ravniku, se je bolj južna grešnikova domovina zemljepisno lahko istovetila na primer z Avstralijo, bolj severna grešnikova planina pa spet s Himalajo kot osrednjim gorovjem južne Evrazije.

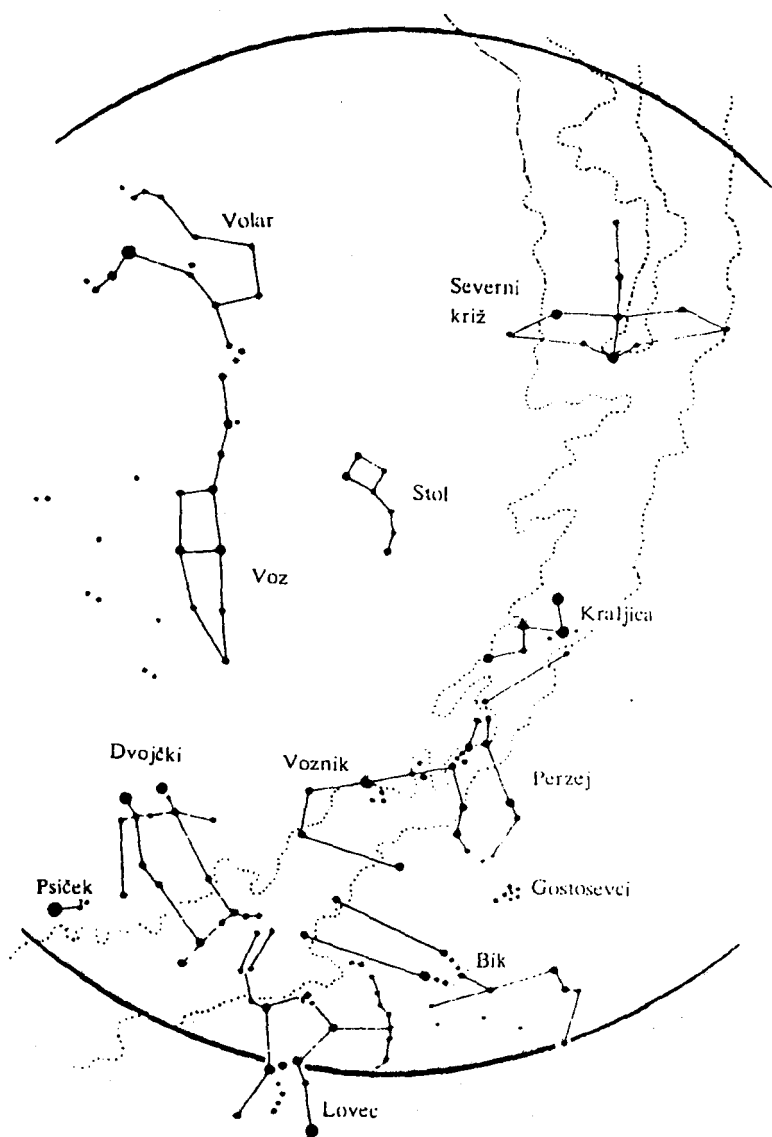

Sprva suhemu drevesu je pri tem ustrezalo ozvezdje Severnega križa na Rimski cesti, saj se ob njem nahajata tako ozvezdje Orla z glavno zvezdo Atáírom (ar. "Letečim /orlom/") kakor ozvezdje Lire z glavno zvezdo Vego (ar. "Padajočim /orlom/"), tja pa je v času okrog leta 12960 pr. Kr. prikrožila nebesna os in je bil tam tedaj res vrh svetega neba, kamor zleti očiščena grešnikova duša v podobi belega goloba. Leteči golob namreč variira tudi s sedečim sokolom v naslednji belokranjski bajki Vkleta hči:⁷

*Na verhuncu sedi sokol,
Sedi sokol, gleda v polje,
Kjer mi lovci lov lovijo,
Lov lovijo košutico.
Ona pa jih lepo prosi:
"Ne lovite me, vi lovci,
Ker jaz nisem košutica,
Nego sem jaz devočica.*

*Mene mati mlado klela,
Me je klela in vklela:
Da bi Bog dal, podivjala,
Podivjala, v goro prešla,
Z košutami vodo pila."*

Lovci, ki jih gleda vrh nebesnega drevesa sedeči sokol, se v tej očitno ledenodobni evrazijski bajki vežejo predvsem z ozvezdjem Dvojčkov, severno košuto pa sestavljajo nadaljnja tri ozvezdja na Rimski cesti, in sicer zadnji del z nogami ozvezdje Voznika, prednjega ozvezdje Perzeja, glavo z lopatastim rogovjem pa ozvezdje Kraljice:⁸

Belokranjska bajka je poučna še zato, ker je v njej opisano lovsko strast slutiti tudi v grehu ubijanja v predhodni legendi.⁹ Tako bi bilo torej motivno prajedro grške bajke o Devkalionu. Motivno jedro grške bajke o Faetonu, ki si je pri nesmrtnem očetu Heliju sposodil zlati nebesni voz s krilatimi konji ter z njim zanetil vesoljni požar,¹⁰ pa se po svoje navezuje na podobno razodetno slovensko legendo Marija sanja sanje. Pradavno predgrško izročilo, ki kakor napoveduje vesoljni požar, je zajeto v legendi takole:¹¹

*Marija je zaspala
Pod lipoj zelenoj,
Pa so se ji sanjale
Prelepe sanje tri.*

*Tam gori v nebesih
En zlati stol stoji,
Na stolu, oj na stolu
En mladi kralj sedi.*

*Pred njoj je bilo zraslo
To drevce zeleno,
Korenčje pognalo
Dol v černo zemljo.*

*V svoji pravi roki
Žerjavi meč derži,
Marija pa ga prosi
Ino pred njim kleči:*

*Verhonec je pognalo
Gor v sveto nebo.
Nebesa, oj nebesa,
Kako ste lepe vi!*

*"Ne delaj, ljubi sinek,
Sodnega dne še ti.
Naj žene sporodijo,
Se grešnik spokori!"*

Nova legenda se okvirno godi pod listopadno lipo nekako ponoči, kakor kažejo sanje,¹² tri po številu. Verjetno zimzeleno sanjsko drevce pa je treba iskati v drevesasti Rimski cesti z ozvezdjem Voza¹³ kot sodnim stolom jarega kralja¹⁴ nasproti ozvezdju Kraljice kot klečeči materi gledano iz južnega medobratja predvsem Avstralije v času okrog leta 8640 pr. Kr.¹⁵ Od onod je bilo ozvezdje Voza posebno podobno desnemu stolu nasproti levemu ozvezdju Kraljice:

In tako bi bilo spet motivno prajedro grške bajke o Faetonu pa tudi Platonove svareče pripovedi o koncu Atlantide. To pripoved pa kolikor toliko dopolni še tretja slovenska legenda Sveti Janez, ki se glasi takole:¹⁶

*Oj Janez, ljubi Janez,
Gospod ino Šentjanž!
V puščavi je prebival
Let triintrideset:
Življenje mu je bilo
Korenje praprotno,
Pijača mu je bila
Rosica juternja,
Če zjutraj je zamudil,
Je cel dan žejen bil.
Za postljo mu je bila
Ta terda skalica,
Odeja mu je bila
Medvedja kožica.
Sosede so mu bile
Nebeške zvezdice
In ljuba mu je bila
Nebeška lunica.
Nato so perpeljali
To dete Jezusa:
"Oj kersti ti to dete,
To dete majceno!"*

*"Kako bom dete kerstil,
Ker nisem kerščen sam?"
"Oj Janez, ti si kerščen
V telesu maternem."
"Kako sem Janez kerščen,
Ker botrov ne poznam?"
"Tvoj boter je od onod,
Kjer sonce doli gre,
In botra je od onod,
Kjer sonce gori gre:
Je botra tvoja bila
Sveta Veronika."
Nato sta perletela
Bela golobca dva:
Ta prvi je pernesel
Gorečo svečico,
Ta drugi je pernesel
Sreberno kanglico.
Janez potem kerščuje
To dete Jezusa:
"V imen Boga Očeta,
Sinu, Svetga Duha!"*

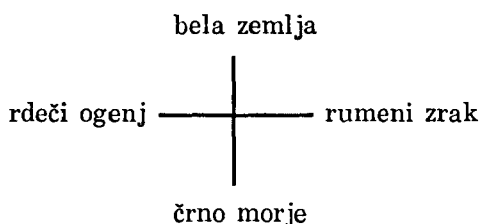
Tretja legenda je občutno daljša kakor prvi dve in izrazito dvodelna. Leva polovica legende kot njen prvi del je razmeroma blizu tistega, kar pravi Sveto pismo o Janezu Krstniku, čeprav je puščavsko prizorišče z odrto živaljo lahko tudi odsev še drugačnega stanja stvari. Desna polovica legende kot njen drugi del pa je nasproti Svetemu pismu zelo samosvoja. Janezov boter in botra se zvečer oziroma zjutraj kot nebesni bitji kopata v morju, ki pač obliva mater Zemljo, in najbolj verjetni Janezov nebesni ustreznik bi bil glede na kresni krst v dandanašnjem kresnem ozvezdju Lovca med zvezdno skupino Deževnikov v ozvezdju Bika kot Jezusovo zibeljo na zahodu ter ozvezdjem Hidre kot Janezovo botro na vzhodu. Vmesna bela golobca dva z gorečo svečico in srebrno kanglico sta tako primerljiva zlasti z ozvezdjem Dvojčkov med Lovcem

in Hidro. Dvojni krst z gorečo svečico in srebrno kanglico je pri tem spomin na vesoljni požar ter potop v zastrti,¹⁷ vendar še berljivi obliki. Težišče spomina ni toliko na zahodnem botru, ki se skoz bolj severno ozvezdje Pegaza nanaša na bolj severno Ameriko, kolikor na vzhodni botri sveti Veroniki, ki se skoz bolj južno ozvezdje Hidre z ozvezdjem Krokarja nad sabo nanaša na bolj južno Avstralijo, po vesoljnem požaru ter potopu ob koncu lede- ne dobe povsem osamljeno ob večji Evraziji.¹⁸ Prvotno prizorišče tretje legende je skratka tokrat iskati v Afrazi- ji med otoško Ameriko na zahodu ter otoško Avstralijo na vzhodu, pri čemer je skrivnostna Atlantida vsaj odsev novih stikov z Ameriko, začetih morda že v času okrog leta 4320 pr. Kr., ko je bilo ozvezdje Lovca še prvo po- mladno ozvezdje med štirikotnim ozvezdjem Pegaza na zahodu¹⁹ ter štirikotnim ozvezdjem Krokarja na vzhodu. Protistavo zahoda vzhodu naposled odseva še slovenska balada s pomenljivim naslovom Zarika in Sončica.²⁰

*Star Lah in stara Lahinja
Prosila sta lepo Boga,
Da b jima dal en porod lep.
Bog jima dal je porod lep,
Bog jima dal je hčeri dve:
Ta prva bla je Zarika,
Ta druga bla je Sončica.
Sončico vkrade turški car,
Zariko vzame španski kralj.
Zarikin mož na semenj gre,
Pa praša mlade Zarike:
"Kaj pa ti kupim na semnji,
Kar bi povšeči blo tebi?"
"Kar najdeš tam najlepšiga,
Najlepšiga, najdražjiga!"
Sončica na semnji stoji,
Zarikin mož tak govori:
"Kolko pa Sončica velja?"
"Sončica štirsto kron velja,
Kdor jih ima, ta naj jih da,
Kdor jih pa nima, naj neha."
Zarika pa tak govori:
"Kaj si mi kupil za semenj -
Vse lepši, kakor sama sem,
Vse dražji, kakor sama sem!"*

*"O nič ne maraj, Zarika,
Stopnice bo pometala,
Vsak dan bo gerš perhajala."
Stopnice je pometala,
Vsak dan je gorš perhajala.
Zarika skliče hlapce vse:
"Le pojte loviti ribice,
Ki so z imenam kačice!"
Zarika kače kuhala,
Sonca jih je pokušala.
Sončico glava zaboli,
Da precej v lica obledi.
Sonca je šla v ta gornji stan:
"Le vleci, veterček hladan,
Semkaj iz laških dežel,
Kjer so oča in mat doma."
Zarika je poslušala,
Močno se je prestrašila.
"O Sončica, sestra moja,
Da nisem vedla pred tega,
Pa sem ti dala kačji strup!"
Zarika tudi omedli
In dušo z Sončico spusti.*

Osnova balade je sredozemski trikotnik med laško družino na severu ter turškim carjem in španskim kraljem na razcepljenem jugu, s tem da je razcepljenost nakazana že v laški družini z nemoško protistavo starejše hčere Zarike mlajši hčeri Sončici. In hči Sončica, ki je soočljiva z zvezdo jutrnjico, je tako rekoč usodno zvezana z rumenim vzhodom podobno kakor hči Zarika, ki je soočljiva z zvezdo večernico,²¹ z rdečim zahodom med belim kopnim severom ter črnim morskim jugom. Osnovni zemljepisni trikotnik te balade je namreč šele odsev širše barvne četverostave, znane iz izročila južnosaharskih Fulbov:²²

Širša barvna četverostava je naravnost osupljivo skladna z zemljepisno razmeščenostjo ljudi po barvi kože, se pravi belcev na severu in črncev na jugu, črmljencev na zahodu ter rumencev na vzhodu. Zato je ob laški družini španski kralj skoz zahodno ozvezdje Pegaza posredno ali neposredno kraljujoč celo v Ameriki nasproti turškemu carju, ki je skoz vzhodno ozvezdje Krokarja carjujoč vsaj v Aziji, ne pa več v Avstraliji, potonuli v spomin na podobno potonulo Atlantido.

¹ N. Zhiron: Atlantis, Moscow 1970, 9.

² O. Muk: Tajna Atlantide, Beograd (1976), 20 in 13.

³ G. Kehnscherper: Auf der Suche nach Atlantis, Leipzig 1985, 9 in 10.

⁴ E. G. Rabinovič: Atlantida (Konteksty platonovskega mifa), v: Tekst: semantika i struktura, Moskva 1983, 79.

⁵ A. Bonov: Mify i legendy o sozvezdijax, Minsk 1984, 143 in 144.

⁶ V. Nartnik: K izvoru koroških letečih procesij, v: Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za navadno leto 1989, 68 in 69.

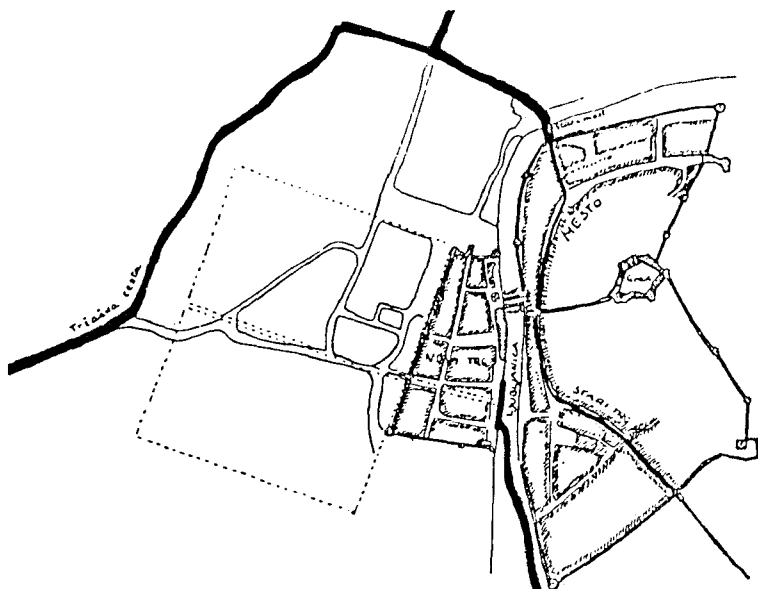
- ⁷ V. Nartnik: K izvoru in razvoju povedke Zlatorog, Nova revija X(1991)/105-106, 152.
- ⁸ M. Jankovics: Csodaszarvas a csillagos égen, v: Az őshazától a Kárpátokig, Budapest 1985, 215 in 217.
- ⁹ E. Fromm: Človekovo srce. Njegov demon dobrega in zla, Ljubljana 1987, 24 in 25.
- ¹⁰ T. Kurent: Izvor ugodbe o Phaëthonu, v: Zbornik ljubljanske šole za arhitekturo 1985, 90.
- ¹¹ V. Nartnik: Šest ljudskih legend ob eni romanci, Slava III (1988/89), 65 in 66.
- ¹² J. Cowan: Mysteries of the Dream Time. The Spiritual Life of Australian Aborigines, Bridport 1989, 2 in 25.
- ¹³ Glej op. 10, 92 in 97.
- ¹⁴ Glej op. 12, 9 in 17.
- ¹⁵ Glej op. 1, 373 in 377.
- ¹⁶ V. Nartnik: Od ribe Faronike do Tomaževe Indije, Dialogi XXV(1989)/7-8-9, 72 in 73.
- ¹⁷ A. A. Gorbovskij: Fakty, dogadki, gipotezy, Moskva 1988, 36 in 105
- ¹⁸ H. D. Kahlke: Das Eiszeitalter, Leipzig 1984, 158 in 161.
- ¹⁹ Dž. K. Rajt: Geografičeskie predstavlenija v èpoxu krestovyx poxodov. Issledovanie srednevekovej nauki i tradicii v Zapadnoj Evrope, Moskva 1988, 73 in 336.
- ²⁰ I. Grafenauer: O Zariki in Sončici in še kaj o "španskih junakih", Dom in svet 51 (1939), 79.
- ²¹ V. Nartnik: Od lepe Vide do Zarike in Sončice, Dialogi XXVI(1990)/4-5-6, 89.
- ²² A. Lot: K drugim Tassili. Novye otkrytija v Saxare, Leningrad 1984, 116.

SIEBERER 1911.

LJUBLJANSKI TROHRIB

Potem ko je bila stara rimska Emona ob prihodu Slovanov leta 588 požgana,¹ je za bodočo slovensko Ljubljano nastopila precej dolga temna doba. Novo krajevno ime so nam doslej znani viri zabeležili šele leta 1146 v nemški obliki (Laybach), leta 1148 pa še v poromanjeni slovenski (Luwigana).² Tako ena kakor druga oblika zabeleženega imena pa se je nanašala na tedanji grad na hribu, čeprav se je morala pod njim že tedaj razviti katera od naselbin, ki so v zaporedju Starega trga, Novega trga in Mesta oblikovale zametke poznejše tridelne Ljubljane takole:³

Tržaška cesta na levi obhaja štirikotni obris nekdanje rimske Emone na zahodu, med tem obrisom ter Gradom na desni pa se ob reki Ljubljanici stiskata vzhodni Stari trg in zahodni Novi trg, medtem ko se med Gradom in Starim mostom na severu nahaja še Mesto kot tretji del slovenske Ljubljane.⁴ To protistavo nekdanje rimske Emone na zahodu ter precej mlajšega Gradu na vzhodu je zanimivo primerjati s protistavo dveh slovenskih ljudskih legend, leve legende Sveti Jernej in desne legende Sveti Jurij.⁶

*Svet Jernej po sveti hodi
 Pa na rami kožo nosi:
 O moj Bog, o moj Bog,
 Ljubi sveti Jernej!
 On mi gre k eni županji
 Pa jo prosi malo masla,
 Da si rane bo namazal.
 "Saj ga ne bi tebi dala,
 Ko b na vedra ga imala."
 O moj Bog, o moj Bog,
 Ljubi sveti Jernej!
 On gre k eni vdovici
 Pa jo prosi malo masla,
 Da si rane bo namazal.
 "Saj bi ti ga rada dala,
 Ko bi sama ga imala."
 Hitro tekla je v hlevec,
 Kravico tam podojila
 Pa je masla naredila,
 Ga Jerneju podelila.
 O moj Bog, o moj Bog,
 Ljubi sveti Jernej!
 Jernej gre nazaj k županji
 Pa jo prosi malo masla,
 Da si rane bo namazal.
 "Saj ga ne bi tebi dala,
 Ko bi se mi hiša vžgala!"
 Svet Jernej od hiše gre,
 Hiša pa že zagori.
 "O pomagaj mi, moj Bog,
 Ljubi sveti Jernej!"
 "Naj pomaga maslo zdaj,
 Ki na vedra ga imaš!"
 "Če se že ne vsmiliš mene,
 Vsmil se te neumne žvince,
 K notri v ognji zmukuje!
 Če se že ne vsmiliš žvince,
 Vsmil se čez te otročiče,
 K notri v ognji vpijejo,
 Svetga Jerneja kličejo!"
 Svet Jernej se krog oberne,
 Čez ogenj svet križ stori
 Pa ogenj tako pogasi,
 Ko da nikoli ne gori.*

*Stoji, stoji tam beli grad,
 Pod njim se moti jezero,
 Po njemu plava čudna zver,
 Ki je z imenam hudi zmij.
 Ko je pojedel žvino vso,
 Je na ljudi versta peršla,
 Na žlahtnega gospoda in gospo
 Pa je versta najpred peršla.
 Tak rekla je žlahtna gospa:
 "Oh, kaj ti pravim, moj gospod!"
 Škoda je naju in otrok,
 Le dajva mu Marjetico,
 Marjetico, služabnico,
 Saj nje pa že nič škoda ni."
 Kaj strila je Marjetica?
 Šla je v skrinjo pisano,
 Oblekla suknjo višnjovo
 In še pasico je zlato.
 Šla je h globokmu jezeru,
 Srečal jo je en pobič mlad,
 En pobič mlad, oj lep vojak,
 Preljubi sveti Jurij sam.
 Tako je rekel pobič mlad:
 "Nič se ne boj, Marjetica,
 Pojdi h globokmu jezeru,
 K po njemu plava hudi zmij.
 Le čezenj stori sveti križ,
 Verzi pasico mu na vrat,
 Pa bo ponižen in krotak,
 Da še ni bil nikoli tak."
 Čezenj je strila sveti križ,
 Vergla pasico mu na vrat;
 Je bil ponižen in krotak,
 Da še ni bil nikoli tak.
 Popelje ga pod beli grad,
 Žlahtna gospa pa v lin stoji:
 "Oj, kaj ti pravim, moj gospod!"
 Pojdi gledat Marjetice,
 Marjetice, copernice,
 Kak ji pokoren je hud zmij."
 Tako močno je zmij zarjul,
 Da se poderlo pol gradu;
 Zmij pa še hujši je zarjul,
 Da se je grad na kup sesul.*

Legendi se na zunaj razhajata v tem, da se leva legenda godi v vaškem oziroma kmečkem, desna legenda pa v grajskem oziroma viteškem okolju. Vaško okolje je pri tem starejše in tudi s svojim od daleč prihajajočim svetnikom kar nekoliko spominja na okolje rimske Emone, požgane ob prihodu Slovanov,⁶ glede na to, da tudi mlajše grajsko okolje utegne odsevati okolje z Gradu vladane slovenske Ljubljane, prizadete v dveh potresih, v potresu leta 792 in v potresu leta 1000.⁷ Na znotraj pa je nasprotje med županjo ter vdovico leve legende spet podobno nasprotju med žlahtno gospo ter služabnico Marjetico desne legende. In kazno je, da obe legendi še pomnita, kako so nekdanj žrtvovali živino in otroke v ognju ali v vodi,⁸ dokler ni temu po letu 760 naredil konca sveti križ s pasico. Sveti križ s pasico je pač še dandanes prepoznaven na levem od reliefov, ki sta vzdana v farno cerkev svetega Paternuža in svetega Jurija v Hodišah na Koroškem.⁹ Kot koroški ustreznik kranjskega svetega Jerneja pa sveti Paternuž glasovno kolikor toliko še spominja na ime ajdovskega gromovnika Per(k)una,¹⁰ ki je ob imenu rimskega Virunuma, požganega že leta 579, moralo predhajati daljšemu imenu tega ognjenega svetnika. Sveti Jurij je v svoji naklonjenosti do nežlahtnice svetemu Jerneju blizu, le da Jernejeva koža kot nekdanja lev namiguje vsaj na prehodno plazivsko naravo svetnikovega ajdovskega predhodnika, predstavljivega v obliki tedaj še jesenskega ozvezdja Kačarja s prepolovljeno Kačo, ki se je navezovala še na višje obtečajno ozvezdje Zmaja. Sveti Jurij ob hudem zmiju tako odseva z Jarovitom¹¹ zamenjanega ajdovskega bojvnika Dajboga v obliki ozvezdja Lokostrelca ob kači Zaglavači, ki se je pod ozvezdjem Kačarja navezovala na še nižje ozvezdje triglavega zmaja Mataja. V duhu tega navezovanja je namreč tudi ljubljanski grajski hrib s kapelo svetega Jurija srednji od treh hribov,¹² ki si podobno pomenljivo kakor v mestnem grbu¹³ sledijo v zaporedju Golovca, Gradu in Rožnika v smeri Triglava.¹⁴ Sicer pa se je kača Zaglavača protistavljala tedaj še pomladnemu ozvezdju Bika. In med tedaj pomladnim ozvezdjem Bika ter ozvezdjem Dvojčkov kot gospodom in gospo se nahaja ozvezdje Lovca v nadaljnjih dveh podobah, zimski ter poletni. Zimsko podobo razkriva legenda Ober si gre službe iskat, ki se glasi takole:¹⁵

*"No, kam pa gredeš, Krištof ti,
 K si silno velik in močan?"*
*"Jaz si pa grem službé iskat
 K temu gospod mogočnemu,
 Ki je vstvaril nebo, zemljo,
 Človek je dal dušo, telo."*
*Najpred ga sreča star možic,
 Tako še prav in govori:*
*"No, kam pa gredeš, Krištof ti,
 K si silno velik in močan?"*
*"Jaz si pa grem službé iskat
 K temu gospod mogočnemu,
 Ki je vstvaril nebo, zemljo,
 Človek je dal dušo, telo."*
*Potlej ga sreča sam hudič.
 Na belmu konji je sedel,
 Erdečo kapo je imel.
 Tako še prav in govori:*
*"No, kam pa gredeš, Krištof ti,
 K si silno velik in močan?"*
*"Jaz si pa grem službé iskat
 K temu gospod mogočnemu,*

*Ki je vstvaril nebo, zemljo,
 Človek je dal dušo, telo."*
*Krištof se vzdigne ino gre,
 Kamer predaleč peršel je
 K temu globokmu jezeri.
 Per jezeri pobič sedi,
 Tako še prav in govori:*
*"No, kam pa gredeš, Krištof ti,
 K si silno velik in močan?"*
*"Jaz si pa grem službé iskat
 K temu gospod mogočnemu,
 Ki je vstvaril nebo, zemljo,
 Človek je dal dušo, telo."*
*Tako še pravi pobič mlad,
 To bil je vsmiljen Jezus sam:
 "Prenes me ti čez to vodo,
 Čez to vodo, globok morje!"*
*Izruval je smerečico,
 Imel jo je za palčico.
 Per kraji mu je do čelen,
 Na sredi do beleh kolen.*

Ober Krištof krene v tej legendi na pot tako, da zaporedje njegovih srečanj s starim možicem, samim hudičem na belem konju in mladim pobičem najprej tako rekoč namiguje na zaporedje prihodov jesenskega zadnjega krajca, zimskega belega ščipa ter pomladnega prvega krajca nad isto ozvezdje na nebu, namreč nad ozvezdje Lovca, ki si pomladni prvi krajec nato zadene štiporamo, da bi ga prenesel čez morje. Potonitev v krst pri tem spominja tudi na potonitev obrske moči pri obleganju Carigrada leta 626.¹⁶ Legenda Ober si gre službe iskat je legenda jeseni, zime in pomladi, ko sonce potuje od Device do Rib, ustrezno pa si nad ozvezdjem Lovca kot Velesom sledijo zadnji krajec kot Stribog, ščip kot Svetovit nasproti božičnemu soncu kot Svarogu in prvi krajec kot Dajbog. In Velesovo telo se skoz vso legendo enači z zemljo tudi skladno z legendo Jezus razpostavi jogre, ki se predhodni legendi protistavlja takole:¹⁷

*Jezus jogre je postavil
 Na vse štiri te strani
 Svetga Petra je postavil
 Na lepo ravno polje,
 Svetga Janža je postavil
 Na vinograde lepe,
 Svetga Andraža je postavil
 Gor na visoke gore,
 Svetga Miklavža je postavil
 Dol na globoko morje,
 Svetga Tomaža je postavil
 Pa v deželo Indijo.*

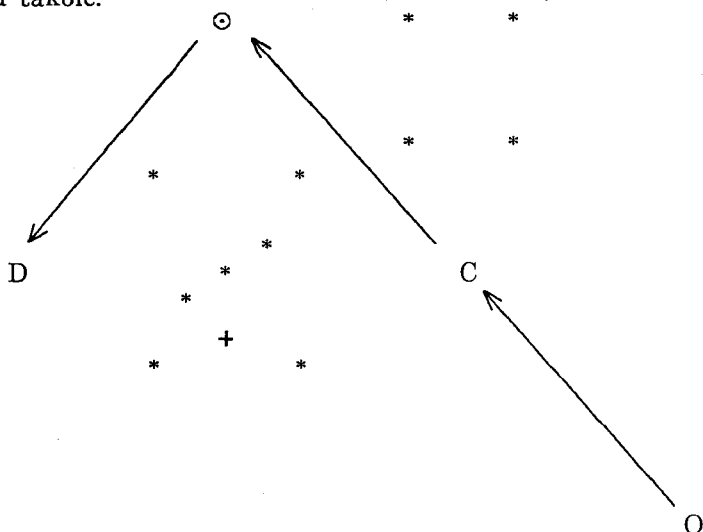
*Svet Tomaž tako se veri
 Proti svojmu Jezusu:
 "Kaj si mene let postavil,
 Kjer ni videt romarja?"
 "Tiho, tiho, joger ljubi,
 Joger ljubi, svet Tomaž!
 Na svet lepši ni dežele
 Ko dežela Indija:
 V Indiji toča ne bije,
 Pšenico dvakrat žanjejo.
 V Indiji ga ni človeka,
 Da b bil hudobnega serca."*

Legenda je značilno dvodelna tako, da je v njeni prvi polovici naštetih vseh pet jogrov, medtem ko je njena druga polovica posvečena samo petemu jogru svetemu Tomažu. Ta nasproti prej omenjenemu svetemu Juriju spet ustreza ajdovskemu predhodniku svetemu možu Svetovitu,¹⁸ podobno pa tudi prvi štirje jogri ustrezajo vsak svojemu ajdovskemu predhodniku, na primer sveti Peter ajdovskemu predhodniku Stribogu¹⁹ ali sveti Miklavž, ki sicer ni bil joger, ajdovski predhodnici Mokóši.²⁰ Zamenjavo imena ajdovske predhodnice Mokoši s podobno zvanečim imenom svetega Miklavža pomaga ponazoriti četrta legenda Svetnik v barki, ki se glasi takole:²¹

*Svet Miklavž po gošči hodi
 In težko sekiro nosi,
 Da si kje drevce dobi,
 Da si barko naredi.
 Svet Miklavž drevce dobi,
 Vdare tri mu podeli,
 Razcepi ga na tri plati,
 Da si barko naredi.
 Barko si na rame dene
 In jo proti morju nese.
 Svet Miklavž je na morji,
 Hudoba kraj njega stoji.
 Svet Miklavž de: "Oče naš!"*

*Hudoba pa: "Miklavž je naš!"
 Svet Miklavž de: "Marija!"
 Hudoba pravi: "Barigla!"
 Da bi vina polna bila,
 Da bi ga z Miklavžam pila,
 Da bi barko vkup vozila!"
 "Z menoj ne more vkup vozit,
 Kdor z menoj ne zna molit,
 Kdor ne zna Bogu služiti!"
 "Saj z teboj jaz znam molit,
 Saj jaz znam Bogu služiti!"
 Svet Miklavž še reče: "Amen!"
 Hudoba pa: "Glavó pod kamen!"*

Nekdanja ajdovska boginja Mokoš je v četrti legendi postala hudoba, ki jo v besednem ali kar imenskem dvo-boju užene zavetnik Ljubljane sveti Miklavž.²² In tu niti ne preseneti toliko to, da stoji ljubljanski Šenklaŕ južno od Ljubljanice²³ ujet med dve poševnici - severovzhodno šempetrsko in severozahodno (sva)rožniško - s sečiščem na Gradu južno od Šenklaŕa. Veliko bolj preseneti še to, da se obe poševnici zrcalno²⁴ skladata s prekotnicami levega ozvezdja Lovca, ki se protistavlja desnemu ozvezdju Pega-za takole:²⁵

Levo ozvezdje Lovca se nahaja vzhodno od desnega ozvezdja Pegaza spričo štirih luninih men, ki se vrstijo od ščipa (O) zahodno od Pegaza do prvega krajca (D) vzhodno od Lovca. In nihajoči ščip je tu nekdanji Svetovit oziroma sveti Tomaž nasproti kimajočemu mlaju kot nekdanjemu Jarovitu oziroma svetemu Andražu v tretji legendi ter nasproti velikemu kresnemu soncu kot nekdanjemu Hrsu oziroma Jezusu (Kristusu) v tej isti legendi. Pod velikim kresnim soncem se je ozvezdje Lovca vezalo s soncem tako,²⁶ da se je hkrati tudi zadnji krajec (C) kot nekdanji Stribog oziroma sveti Peter poistovetil s severovzhodno zvezdo²⁷ ter prvi krajec (D) kot nekdanji Svarožič oziroma sveti Janž z jugovzhodno zvezdo²⁸ začasno nevidnega ozvezdja. Zvezda večernica ali jutrnjica kot nekdanja Mokoš

pa se je poistovetila z meglico (+) pod trizvezdnim Lovčevim pasom²⁹ in je zato nekdanji Svetovit zdrknil s četrtega na peto mesto med podrejenimi bogovi³⁰ ajdovskega bogovja.³¹ Bolj zahodno ozvezdje Pegaza, ki so ga že Babilonci istovetili s štirikotnim rajskim vrtom,³² je pri tem sicer zrcalno skladno s štirikotnim likom³³ nekdanje rimske Emone, obstoječe prav tako zahodno od slovenske Ljubljane in od reke Ljubljanice, vendar kaže zamenjava pričakovanega imena Emone z imenom daljne Indije še na širšo deželo onkraj večje reke Donave. Reka Donava je namreč ločevala Slovane, ko so še bili v hladnem Zakarpatju, od lepšega Rimskega cesarstva, kjer so že leta 312 nehali častiti bogove, podobne slovanskemu bogovju. S prehodom Slovanov pri Dunaju³⁴ čez Donavo pa je lepša dežela v začetku srednjega veka potonila v davnost Emone, ki jo je nato skoz srednji vek povsem prekrila daljnost Indije.

¹ P. Diakon: Zgodovina Langobardov, Maribor 1988, 333 in 334.

² V. Valenčič: Zgodovina ljubljanskih uličnih imen, Ljubljana 1989, 8.

³ B. Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda II, Ljubljana 1965, 295.

⁴ M. Kos: Srednjeveška Ljubljana, Ljubljana 1955, 7.

⁵ V. Nartnik: Šest ljudskih legend ob eni romanci, Slava III (1988/89), 63.

⁶ B. Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda I, Ljubljana 1978, 306.

⁷ J. Kajzer: S tramovi podprto mesto, Ljubljana 1983, 84.

⁸ Z. Váňa: Die Welt der alten Slaven, Praha 1983, 85 in 87.

⁹ M. Zadnikar: Po starih koroških cerkvah, Celovec 1984, 108 in 111.

¹⁰ V. Nartnik: Brskanje po zgodovini in iskanje slovenskih simbolov, Delo XXXII(1990)/168, 24.

¹¹ Glej op. 5, 64.

¹² B. Otorcpec: Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem, Ljubljana 1988, 92 in 93.

¹³ S. Kopriva: Ljubljana skozi čas, Ljubljana 1989, 215.

¹⁴ F. Petrè: Vodnikov Zadovoljni Kranjec kot primer poezije razsvetljenstva, Jezik in slovstvo XV (1969/70), 70.

¹⁵ V. Nartnik: Od ribe Faronike do Tomaževce Indije, Dialogi XXV(1989)/7-8-9, 76.

- ¹⁶ Glej op. 6, 350.
- ¹⁷ Glej op. 5, 67.
- ¹⁸ V. Nartnik: Še nekaj o zvezdnih imenih med Slovenci, v: Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja. Tinctu Logarju ob sedemdesetletnici, Ljubljana 1989, 194 in 196.
- ¹⁹ V. N. Toporov: Russk. Svjatogor: svoe i čužoe (k probleme kul'turno-jazykovyx kontaktov, v: Slavjanskoe i balkanskoe jazykoznanie. Problemy jazykovyx kontaktov, Moskva 1983, 119 in 120.
- ²⁰ V. S. Ivanov – V. N. Toporov: K rekonstrukcii Mokoši kak ženskogo personaža v slavjanskoj versii osnovnogo mifa, v: Balto-slavjanskije issledovanija 1982, Moskva 1983, 178 in 185.
- ²¹ Slovenske ljudske pesmi II. Uredili Z. Kumer – M. Matičetov – V. Vodušek, slovanskega jezikoslovja.
- ²² N. Kuret: Praznično leto Slovencev. Starosvetne šege in navade od pomladi do zime. Druga knjiga, Ljubljana 1989, 221 in 222.
- ²³ M. Pogačnik: Ljubljanski trikotnik, Ljubljana 1988, 29 in 30.
- ²⁴ A. I. Nemirovskij: Ètruski. Ot mifa k istorii, Moskva 1983, 172 in 173.
- ²⁵ M. Osborn and S. Longland: Rune Games, London and New York 1987, 265 in 114.
- ²⁶ A. N. Robinson: Zakonomernosti razvitija srednevekovogo geroičeskogo èposa i simvolika "Slova o polku Igoreve", v: Slavjanskije literatury. VIII Meždunarodnyj sjezd slavistov. Doklady sovetskoj delegacii, Moskva 1978, 158.
- ²⁷ V. Nartnik: Herman s Koroškega – Slovenec! V: Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za navadno leto 1990, 79 in 80.
- ²⁸ J. Navratil: Slovenske narodopisne vrače in prazne vere, Letopis Matice Slovenske za leto 1892, 173 in 167.
- ²⁹ Glej op. 18, 192.
- ³⁰ Š. Kulišić – P. Ž. Petrović – N. Pantelić: Srpski mitološki rečnik, Beograd 1970, 26 in 261.
- ³¹ V. M. Mokienko: Obrazy russkoj reči. Istoriko-ètimologičeskie i ètnolingvističeskie očerki frazeologii, Leningrad 1986, 164.
- ³² Dž. K. Rajt: Geografičeskie predstavlenija v èpoxu krestovyx poxodov. Issledovanie srednevekovoj nauki i tradicii v Zapadnoj Evrope, Moskva 1988, 73 in 336.
- ³³ Glej op. 24, 171.
- ³⁴ V. N. Toporov: Drevnie germanci v Pričernomor'je: rezul'taty i perspektivy, v: Balto-slavjanskije issledovanija 1982, Moskva 1983, 254 in 255.

PIESBACH 1911.

BEDEČA MATI

Nekdanjo ljubljansko lipo, vsajeno morda že leta 588¹ ter posekano leta 1638,² opevata dve slovenski pesmi. Prva je ljudska romanca Previdno dekle, druga pa je umetna balada Povodni mož, s tem da je pesnik France Prešeren tudi slednjo vsaj posredno oprl na ljudsko izročilo.³ Med več variantami izbrana prva pesem, se pravi ljudska romanca Previdno dekle, se glasi takole:⁴

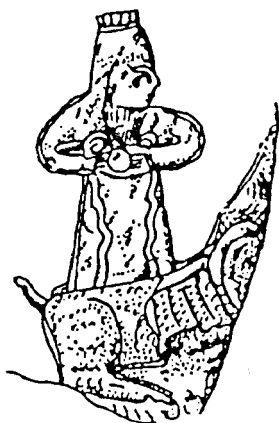
*Stoji, stoji Ljubljanca,
Ljubljanca, dolga vas.
Oj tam sredi Ljubljance
Je lipa zelena.
Oj tam pod tisto lipo
Je miza kamnata.
Okoli tiste mize
Je stolov še dvanajst.
Na njih sedijo fantje,
Fantje Ljubljančanje.
Začnejo se meniti,
Kam drev v vas pojdejo.
Pa najtamlajši pravi:
"Jaz pojdem h Urški v vas.*

*Jo rajtam zapustiti,
Potlej pa vandrati."
Tako je rekel Anžek,
Anžek, kovačov sin.
Urška za lipo stala,
Vse to je slišala.
Je berž domov zbežala
V to kamro velbano.
Pa Anžek pride klicat:
"Oj Urška, odpri mi!
Urška, odpri mi vrata
Nocoj to zadnjo noč!"
Je terdo zaklenila,
Še terš zapahnila.*

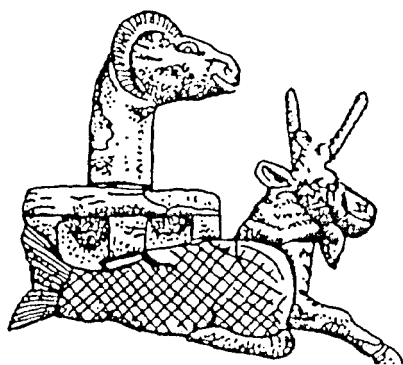
Pričujoča ljudska romanca je že s svojo umirjenostjo pravo nasprotje gostote dogajanja v Prešernovi umetni baladi. Zelena lipa je sredi dolge vasi Ljubljance, okoli kamnate mize pod to lipo pa sedi vsega dvanajst fantov Ljubljančanov na prav toliko stolih. Pozni popoldanski čas je sicer enak kakor v Prešernovi baladi, vendar je fantovski pomenek v ljudski romanci komaj še primerljiv z rajanjem cele Ljubljane na Starem trgu,⁵ ki ga slika Prešeren. Zelena lipa pa ni le sredi vasi, ampak podobna skrbni materi bedi nad vaščani in jih varuje.⁶ Predvsem pa obvaruje nesreče v ljubezni previdno Urško, ki se kot taka protistavlja spogledljivi Urški v Prešernovi baladi,⁷ kjer je tudi nekdanja lipa le še mimogrede imenovana. Skupnost lipe ter take ali drugačne Urške v obeh pesmih pa je le pomenljiva glede na nadaljnjo moško osebo, namreč glede na kovačovega sina Anžka v romanci in

glede na povodnega moža v baladi. Odpira se skratka vprašanje, koliko sta romanca in balada primerljivi med sabo z vidika nadaljnje moške osebe.

Po Janezu Vajkardu Valvasorju je povodni mož odnesel Urško Šeferjevo prvo nedeljo v srpanu leta 1547,⁸ se pravi dan po kresnem ščipu, ki je bil v soboto pred Tomažovo nedeljo.⁹ Vezanje nihajočega kresnega ščipa s svetim Tomažem, ki je bil zamenjal ajdovskega svetega moža Svetovita tako,¹⁰ da je med (tem) možem in Tomažem nekako podobno poimenovalno razmerje kakor med svetim (možem) in Svetovitom,¹¹ daje zato misliti na neposredno vezanje povodnega moža z nekdanjim svetim možem v obliki ščipa in taka je ravno videti tudi podlaga za oblikovanje nadaljnje moške osebe v novoveški baladi Povodni mož. Kolikor je izročilna podlaga te balade res novoveška v luči vednosti, da je nihajoči kresni ščip prešel iz dozdevno "vodnatega" ozvezdja Vodnarja v dozdevno "rogato" ozvezdje Kozoroga že v času okrog leta 2160 pr. Kr.¹²

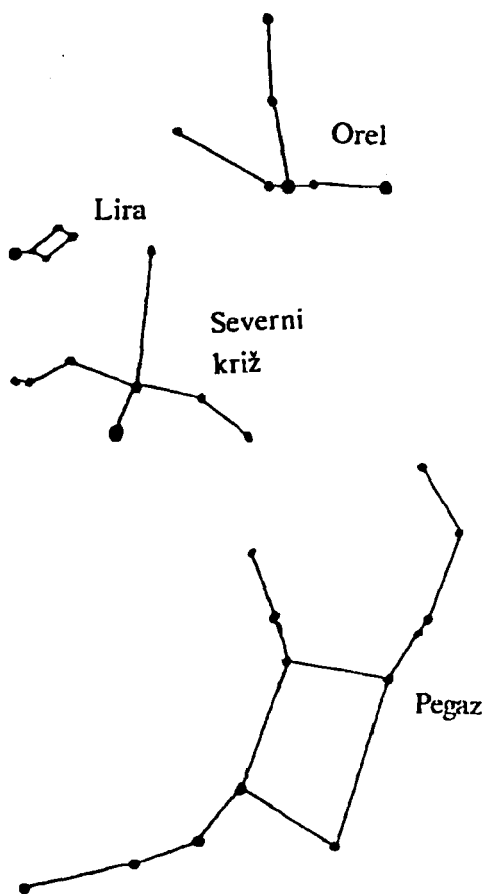

Vodnar

Kozorog

In ker je v samem mescu prepoznati tudi podobo kovača,¹³ je v njem prav tako verjetna podlaga za oblikovanje nadaljnje moške osebe v srednjeveški romanci Previdno dekle. Gre za to, da je vaška lipa z mizo pod sabo spet odsev nebesne lipe v obliki Severnega križa z ozvezdjem Pegaza kot mizo pod sabo.¹⁴

Ob Severnem križu kot nebesni lipi sta pač še dve likovno izraziti ozvezdji, namreč ozvezdje Lire, ki je z glavno zvezdo Vego primerljivo s sedečo ptico, ter ozvezdje Orla, ki je z glavno zvezdo Atairom primerljivo z letečo ptico.¹⁶ Sedeča in leteča ptica pa se zdita celo istovetni tako glede na levo kranjsko kakor glede na desno koroško varianto ljudske romance Ptica svarnica:¹⁶

*Stoji, stoji tam lipica,
 Pod njo je hladna senčica,
 Pod njo je miza kamnata,
 Na štiri vogle rezana.
 Stolov dvanaest okrog stoji,
 Na njih sede fantje mladi.
 Vsak ima svojo kupico,
 Vsak ima svojo ljubico,
 Naliva vince si sladko,
 Veselo ga popiva z njo.
 Še perleti tja ptičica,
 Predrobna ptica šinkovka,
 Vsede se na lipico,
 Zapoje tako pesmico:
 "Devičice, noričice,
 Če fantam vse verjamate!
 Zvečer obeta perstan zlat,
 Zvečer obeta beli grad;
 Al zjutraj černe kajže ni.
 Lažniki, oj ste, fantje vi!"
 "Oj, tiho, tiho, ptičica,
 Predrobna ptica šinkovka!
 Fantiči bomo vjeli te,
 Populili ti perje vse."
 "Če perje mi populite,
 Življenja mi ne vzamete.
 Mi lepši perje zraslo bo,
 V zeleno poletim goro
 In tamkaj bom prepevala,
 Bom v zelen travnik gledala:
 Zibale boste sinčke,
 Neporočene matere!
 Dojile boste sinke ve,
 Točile pregrenke solze
 Po vencu, ki ga več ne bo,
 Če vam ga fantje vzamejo.
 Verjeti drugga jim nikar
 Ko Bog pomaga, Bog obvar!"*

*Oj semenj lep, oj semenj nov,
 Oj lepo novo žegnanje:
 Pobi pod lipo rajajo,
 Dekličice napajajo.
 Prelepa ptica, lep žerjav
 Verh lipe je tako dejal:
 "Dekličice, noričice,
 Da pobam vse verjamate:
 Podnev vam vince dajejo,
 Ponoč vam vince jemljejo."
 Dekličice spodaj stoje,
 Tako žerjavu govore:
 "Le čaj, le čaj, ti lep žerjav,
 Ki si v zeleni lipi stal!
 Me bomo tebe dobile,
 Vse lepo perje spipale."
 "Da mi vse perje spipate,
 Življenja mi ne vzamete.
 Jaz v planino zletel bom,
 Še lepši perje zredil bom.
 Jaz po planinah letal bom,
 V ravno polje gledal bom:
 Ve pa se boste plakale
 Noj zibelke potakale."*

Lipa v teh dveh variantah ni izrecno ljubljanska lipa, čeprav se istoveti z njo vsaj kot odsev iste nebesne lipe podobno, kakor se istoveti tudi dvanajst stolov okrog lipe leve variante z dvanajstimi stoli okoli ljubljanske lipe kot odsev skupnih dvanajstih ozvezdij živalskega kroga na nebu.¹⁷ Z lipe obeh variant pesmi pa svari ptica, ki dobiva in izgublja svoje PERJE hkrati s tem, ko dobiva in izgublja svoje LISTJE tudi lipa. Navedenemu vzporedju perja in listja posebno lepo pritrjuje izvirni kranjski grb:¹⁸

Zato je v taki grbovni ptici slutiti odsev nekdanjega boga Svaroga,¹⁹ ki je pozimi skupaj z lipo izginjal v sončevih žarkih tako, da se je istovetil z nihajočim božičnim soncem, medtem ko je nihajoči kresni ščip še s svojo kratkotrajnostjo veljal za lažnivega sina Svarožiča.²⁰ Ravno tak nihajoči kresni ščip pa je dal solunskim bratom Konstantinu in Metodu že leta 863 z najbolj svetlimi tremi zvezdami Severnega križa, Lire in Orla trikotno podobo glagolske črke I kot začetnice Janezovega in Jezusovega imena.²¹ Tako je postal sin Svarožič poznejši ljubljanski Anžek nasproti ljubljanski Urški, nekdanji hčeri kresnega sonca Hrsa.²² Urškino stanje za ljubljansko lipo tako odseva protistavo kresnega sonca oziroma večernice nihajočemu ščipu z nebesno lipo v sredi.

Ob kresnem Svarožiču pa je taka zamenjava doletela tudi kresno nasprotje božičnega ščipa. Kimajoči božični ščip je pokristjanjen že leta 760 dobil podobo desnega reliefa na farni cerkvi v Hodišah na Koroškem.²³ Relief predstavlja najprej človeški lik, ki mu glavo nadomešča križni nimb, bran kot KRIŽ KROŽ, medtem ko se ime človeškega lika pričakovano rima z njim kot SVETI MOŽ.

Pričakovanje sloni na nadaljnji posebnosti reliefa v obliki dodatka petih križcev: dveh nad rameni, enega pod šestimi pari reber in dveh pod šesteroprstimi nogami. Taka razvrstitev pa se navezuje na Svetega Andraža križ (kraž),²⁴ ljudsko ime za ozvezdje Lovca. Tako se na nekdanjega svetega moža Svetovita navezuje tudi sveti Andraž, ki ga predstavlja ljudska legenda Joger drugič rojen takole:²⁵

<i>Kristus je svoje jogre zbral,</i>	<i>Ko jogri mimo pridejo,</i>
<i>Da jim oznani sveti post.</i>	<i>Germadico zagledajo:</i>
<i>Potlej jogri rajžajo</i>	<i>Zagledajo sežgan telo,</i>
<i>Čez en vinograd jagodnat.</i>	<i>Samo oserčje je celo.</i>
<i>Kamer predaleč pridejo</i>	<i>Oserčje v ruto denejo</i>
<i>Na eno lepo tratico,</i>	<i>In z sabo ga vzamejo.</i>
<i>Kristus vzame rutico</i>	<i>Ko noč perhajati začne,</i>
<i>Pa jo pogerne na zemljo</i>	<i>Perrajžajo do birtinje.</i>
<i>"Pljujte ven sline teše,</i>	<i>Potlej v hišo pridejo</i>
<i>Če ste moji jogri še!"</i>	<i>In malo povečerjajo;</i>
<i>Pervi je pljunil svet Tomaž,</i>	<i>Kadar pa doli ležejo,</i>
<i>Pljunil je ven slino tešo.</i>	<i>Oserčja ne odnesejo.</i>
<i>Drugi je pljunil sveti Janž,</i>	<i>Hči pa zderžati ni mogla,</i>
<i>Pljunil je ven slino tešo.</i>	<i>Da bi ga ne pokusila.</i>
<i>Tretji je pljunil svet Andraž,</i>	<i>Berž ko ga je pokusila,</i>
<i>Pljunil je ven tri jagode.</i>	<i>Andraža je začutila.</i>
<i>"Zdaj pa moj joger pred ne boš,</i>	<i>Drug dan gor jogri vstanejo,</i>
<i>Da ti še drugič rojen boš."</i>	<i>Na rajžo se odpravljajo,</i>
<i>Andraž se je od njih pobral,</i>	<i>Ruto raz mizo vzamejo,</i>
<i>Slovo je žalosten jemal.</i>	<i>Da prazna je, opazijo</i>
<i>Pobral se je na gmajnico,</i>	<i>Kristusa jogri prašajo,</i>
<i>Nanosil je germadico,</i>	<i>Kam da je to oserčje šlo.</i>
<i>Na štirih voglih jo zažgal,</i>	<i>Kristus pa reče jim tako</i>
<i>Sam se v sredo je podal.</i>	<i>"Prepustimo to skerb Bogu,</i>
<i>Germadica gori svetlo,</i>	<i>Bog že ve, kako stori,</i>
<i>Angelci gor lepo pojo.</i>	<i>Da spet Andraža obudi!"</i>

Sveti Andraž je v legendi tako zelo nov, da je navezovanje na božičnega svetega moža Svetovita precej zapleteno spričo še dveh jogrov, svetega Tomaža in svetega Janža. Razpleta pa ga navezovanje svetega Andraža na nekdanjega jarega sina Jarovita v kresni obliki,²⁶ ki je sledila pomladnemu prvemu kraju Dajbogu ter predhajala jesenskemu zadnjemu kraju Stribogu nad istim ozvezdjem

Hrsa. Jari sin je namreč nasproti svetemu možu Svetovitu pomenil kresni mlaj nad ozvezdjem Lovca kot tokratnim bogom Hrsom, ker se je podobno kakor ime Svetovita na božični ščip tudi ime Hrsa prenašalo s kresnega sonca. Razmerje med jarim sinom in kresno hčerjo ob materi večernici pa je pri vsem tem nahajalo svoj odsev v raju pod lipo.²⁷ Ni namreč naključno ujemanje treh jagod z lipovimi plodovi ter osrčja s srčastim lipovim listjem.²⁸ Kakor namigujejo tri jagode v legendi, pa se je Jarovit prerodil v Hrsu vsako tretje leto, da se je nato prištel trinajsti mesec za izravnavo luninih mescev s sončevim triletjem v času okrog leta 1 po Kr. Zato je ta legenda, ki je med naštetimi pesmimi motivno najmlajša, duhovno hkrati tudi bistveno dopolnjujoča obrednost raja pod lipo.

- ¹ P. Diakon: Zgodovina Langobardov, Maribor 1988, 333 in 334.
- ² J. Šavli: Lipa drevo življenja, Glas Korotana 8 (1982), 14 in 29.
- ³ B. Paternu: France Prešeren in njegovo pesniško delo 1, Ljubljana 1976, 77.
- ⁴ Pesmi in šege moje dežele. Zamisel in osnutek D. Kunaver. Priprava pesmi in strokovni uvodi Z. Kumer. Prikaz šeg H. Ložar-Podlogar, Ljubljana 1987, 249.
- ⁵ Glej op. 3, 78.
- ⁶ Glej op. 2, 28 in 33.
- ⁷ V. Nartnik: Od Povodnega moža do Turjaške Rozamunde, Jezik in slovstvo XXX (1984/85), 29 in 31.
- ⁸ J. V. Valvasor: Slava vojvodine Kranjske. Izbrana poglavja, Ljubljana 1984, 264 in 307.
- ⁹ I. A. Klimišin: Kalendar' i xronologija, Moskva 1985, 314 in 310.
- ¹⁰ V. Nartnik: Še nekaj o zvezdnih imenih med Slovenci, v: Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja. Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici, Ljubljana 1989, 194 in 196.
- ¹¹ V. V. Ivanov – V. N. Toporov: Invariant i transformacija v mifologičeskix i fol'klornyx tekstax, v: Tipologičeskije issledovanija po fol'kloru, Moskva 1975, 61.

- ¹² W. Papke: Die Sterne von Babylon. Die geheime Botschaft des Gilgamesch – nach 4000 Jahren entschlüsselt, Bergisch Gladbach 1989, 152 in 269.
- ¹³ J. Navratil: Slovenske narodopisne vraže in prazne vere, Letopis Matice Slovenske za leto 1892, 173.
- ¹⁴ V. Nartnik: Šest ljudskih legend ob eni romanci, Slava III (1988), 66.
- ¹⁵ V. Nartnik: K izvoru in razvoju povedke Zlatorog, Nova revija X(1991)/105–106, 152 in 154.
- ¹⁶ Slovenske narodne pesmi iz tiskanih in pisanih virov. Zbral in uredil K. Štrekelj. Zvezek I, Ljubljana 1895–98, 709 in 713.
- ¹⁷ Glej op. 14, 67.
- ¹⁸ V. Mirt: Slovenski grbi, Glas Korortana 9 (1984), 51 in 76.
- ¹⁹ V. N. Toporov: Russk. Svjatogor: svoe i čužoe (k probleme kul'turno-jazykovyx kontaktov), v: Slavjanskoe in balkanskoe jazykoznanie. Problemy jazykovyx kontaktov, Moskva 1983, 119 in 120.
- ²⁰ Glej op. 13, 169 in 170.
- ²¹ V. Nartnik: Od ribe Faronike do Tomaževe Indije, Dialogi XXV(1989)/7–8–9, 73.
- ²² A. N. Robinson: Zakonomernosti razvitija srednevekovogo geroičeskogo eposa i simvolika "Slova o polku Igoreve", v: Slavjanskije literatury. VIII Meždunarodnyj sjezd slavistov. Doklady soverskoj delegacii, Moskva 1978, 158.
- ²³ E. Cevc: Srednjeveška plastika na Slovenskem, Ljubljana 1963, 20 in 21.
- ²⁴ Glej op. 10, 195 in 196.
- ²⁵ M. Matičetov: Sežgani in prerojeni človek, Ljubljana 1961, 202 in 203.
- ²⁶ Glej op. 14, 59 in 60.
- ²⁷ Glej op. 25, 121.
- ²⁸ Glej op. 2, 21 in 35.

፬

፳፻፲፱ ዓ.ም.

፳፻፲፱ ዓ.ም. ጥቅምት ፳፱

O ZVEZDNIH POTEH

Nartnikovi poskusi novega branja slovenskih ljudskih pesmi, kot je avtor skromno podnaslovil zbirko petih razprav, dosledno in sistematično relacionirajo prostorske lastnosti predstavljenega sveta, ki v izbranih slovenskih ljudskih - tako verznihi kot proznihi - umetninah, ki so bralcu našega časa dostopne v zapisih devetnajstega stoletja, oblikujejo prepoznavne in pomenljive like, z razmerji med sestavinami zvezdnih konstelacij, kakršna lahko z ugotovljivega opazovališča v ugotovljivem času (ali časovnih zaporedjih) zazna človekovo oko in jih metaforično - predvsem za duhovno, obredno in umetniško rabo - pomenujejo naravni jeziki.

Zapletenost besednega in besedilnega odslikavanja pomenljivih zvezdnih razmerij Nartnik uspešno razvozla in nazorno razlaga s pritegovanjem predkrščanskega slovenskega in neslovanskega mitičnega doživljanja in mitološkega urejevanja sveta ter s selekcijo slovstvenih mitov, v katerih se tako doživljanje in urejevanje tudi udejanjata: s tako optiko prestreže zelo arhaično motiviko v slovenskem ljudskem besednem snovanju in ujame prenekatero njeno mutacijo in modifikacijo, od katerih vsaka posebej govori o duhovnem obzorju slovenstva, kot se je zapisalo v ljudsko pesem.

To obzorje je v Nartnikovih razpravah ujeto v govorici, ki kontrastira druga z drugo, vendar hkrati druga drugo dopolnjujeta: v neposredno govorico ljudske pesmi in asketsko govorico komentiranja; slednja (čeprav asketska) je toliko prožna, da se na široko odpira jezikoslovnim, antropološkim, astrološkim, zgodovinskim, mitološkim, etnološkim in drugim govoricam sedanjosti in preteklosti; je hkrati zanesljiva, ker se ji ne izgublja izpred oči podatki, ki ga funkcionalizira, in tolerantna, ker govorici, s katerimi se stika, ne zavrača, temveč se z njimi oplaja.

Vlado Nartnik je podnaslovil svojo knjigo Zvezdne poti z eseji (Poskusi novega branja slovenskih ljudskih pesmi), čeprav aparatura obsežnih opomb in grafičnih ponazoritev pa jedrnato, skoraj skopo izražanje z obilno mero strokovnih neologizmov prej pripravljajo pot zbirki znanstvenih razprav kot izmuzljivemu eseju. Vzrok za to poimenovanje je v vsaj dveh dejstvih. Prvič se Nartnikov interes dotika področja, ki ga je znanost do pred kratkim v celoti odklanjala, v veliki meri pa to počne še danes. Enako kot se znanost tega otepa, raste popularno zanimanje zanj ter se teši v obsežni bibliografiji, za katero se je uveljavilo ime ezoterika. Drugič Nartniku ne gre za čisto znanost v uveljavljenem smislu, ampak skuša skozi strokovni diskurz nagovoriti zadnjo skrivnost tako, da le-ta ostane cela. Od tod avtorjevo asketsko izražanje, ki noče ničesar do konca doreči, razložiti in poučiti, bognedaj celo utrjevati, temveč nasprotno vgrajuje enigmatičnost kot svoj prepoznavni element.

Tehnično gledano so Zvezdne poti interdisciplinarno početje v najboljšem pomenu besede: avtor uporablja, povezuje in osmišlja vednost tako različnih ved, kot so folkloristika, arheologija, astronomija in kozmologija, teologija, jezikoslovje, antropologija, prebira iz ruščine, češčine, italijanščine, angleščine, nemščine, madžarščine, poljščine, srbohrvaščine, skratka — vzpostavlja stik med vedami in svetovi, ki sicer ne prihajajo v dotiko. Metodološko je knjiga zgled, kako plodno je povezovanje vednosti različnih področij. Nartnikovo pisanje ni za široke množice, ni senzacionalno, raje pretirano previdno, bolj namigujoče kot željno definicij. Sem in tja mu jezik postane celo poetičen, kar končno utrjuje mesto njegovih spisov v esejistiki. Ni mogoče z lahkoto zavrniti pomisleka, da je vse skupaj ne le opis pojavnosti, ampak tudi odmev in osvežitev neke davne ritualnosti, ki je podeljevala pomen zvezdam. Danes je funkcija tako obnovljene ritualnosti zlasti nacionalna. V tem smislu je avtor tudi oblikoval naslove svojim petim "poskusom" za tole drobno knjigo, saj si za naslovom zadnje izmed njih, Bedeča mati, ne moremo predstavljati nič drugega kot slovensko domovino.

Privoščimo si banalno poenostavitev Nartnikove teze: ljudske pesmi in legende so se navdihovale ob dojmljenju zvezdnega neba, na katerem so prvi ljudje odkrivali podobne. Preračunavanje zvezdnih konstelacij za desetisočletja nazaj pomaga odkriti starost motivov ljudske pesmi: lovca, matere, ribe, medveda, zibelke, ptice, zmaja... Podobno se je v ljudskem izročilu ohranil spomin na naselitev Slovanov v Alpah v petem do sedmem stoletju, spomin na Atlantido in na ljubljansko lipo, posekano leta 1638. Seveda je to od daleč strašna špekulacija; bolj natančno je branje, manj je prostora za špekulativnost; ostaja spoštovanje pred Nartnikovo široko vednostjo, ki nam odkriva, kako povezan, poln ugank in poln pomenov je (bil) naš svet.

Kranj, 27. maja 1991

Dr. Miran Hladnik

Fondi Oryja Pála

Vlado Nartnik
Z V E Z D N E P O T I

Urednik
Franci Zagoričnik

Likovna oprema
Bogdan Sieberer

Ilustracije v besedilih
Vlado Nartnik

Obdelava s programom STEVE Primoža Jakopina
Alenka Koren, ZRC SAZU

Tiskanje ovitka
Edmund Požgaj, Kranj

Tisk in vezava
Kopirnica Deu, Kranj

Samozaložba
Kranj, 1991

Po mnenju Republiškega sekretariata za kulturo, št. 415-419/91
z dne 5. 6. 1991, je knjiga oproščena temeljnega in posebnega
prometnega davka.

Zbirka
FONDI ORYJA PÁLA

Niko Grafenauer
IZBRISI
elegije
prevod v hrvaščino

Skale na Vlado
NASLOV TI ZAUPAM NA UHO
pesmi

Franci Zagoričnik
OBSEDNO STANJE
izbor poezije

Janez Premk
MASADA
pesnitev

Janez Ramoveš
BOŽJASTNICE
pesmi in dramska besedila

Gordana Kunaver
PETO
pesmi

Vlado Nartnik
ZVEZDNE POTI
poskusi novega branja
slovenskih ljudskih pesmi

Sonja Stergaršek
VOYELLES MORTES
pesmi
francoske in slovenske

Sonja Koranter
ZMAJEVA STEZA
pesmi

Gojko Djogo
VOLNENI ČASI
pesmi

